

SCIENTIFIC JOURNAL

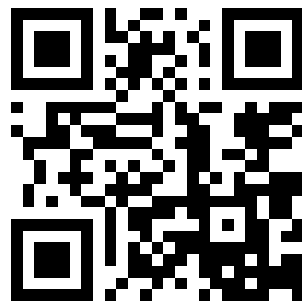
FEBRUARY 2024

INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES

Social Sciences & Humanities



VOLUME 1
ISSUE 1
FEBRUARY 2024



<https://internationalsciences.org/>

INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES

VOLUME 1, ISSUE 1, FEBRUARY, 2024

EDITOR-IN-CHIEF

M. Kurbonov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD

J. Usarov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

G. Karlibayeva

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Nukus State Pedagogical Institute

H. Jurayev

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Bukhara State University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

Y. Maxmudov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Termez State University

Sh. Sodikova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

Sh. Pazilova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Academy of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan

E. Xujanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Pedagogical University

H. Qurbanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

F. Khazratov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Bukhara State University

M. Mansurova

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10776833>

**PROBLEM AND THEMATIC CONTENT OF O.WILDE'S NOVEL
"THE PORTRAIT OF DORIAN GRAY" AND ITS FIGURATIVE SYSTEM**

D.R.Parmankulova

Master of Philological Sciences

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University Kazakhstan,
Turkistan,

email: dilafruz.parmankulova@ayu.edu.kz161200

N.D.Ergasheva

Master of Philological Sciences

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University Kazakhstan,
Turkistan,

email: nadra.ergasheva@ayu.edu.kz161200

Abstract: *The novel The Portrait of Dorian Gray was conceived by Oscar Wilde as an apotheosis to the art, beauty, and perfection that are supreme beyond our ordinary human lives. But this is what lies on the surface. In fact, the author invites the reader to discover the depths, not to read the novel disparagingly. After all, the novel is about philosophical and aesthetic problems: about human existence, about the role of art and the beautiful in human life, about the role of ethical and aesthetic in relations between people. Oscar Wilde shows that art can become the highest judge of conscience: in fact, not justice, but Dorian Gray himself carries out punishment on himself. Art itself is also called upon to discover the most beautiful things in life. With the help of art, a person can realize his own "I", see himself and the world.*

The novel is precisely about the effect of art on the soul. True art cannot have falsity, the beautiful must be beautiful, and if it is not what it seems, it is short-lived. And so Dorian Gray's beauty - it wasn't real. No, it was as if it was real, but only externally. Internally, the beauty was corrupted and in the end, Dorian Gray does not endure such a double life. He really wanted to destroy only the portrait, but he destroys himself - and justice triumphs!

Keywords: *aphorism, gibel, art, creation, image, myth, theory.*

The novel "The Portrait of Dorian Gray" as an embodiment of the writer's aesthetic ideas. It is impossible not to say about this novel both as a hymn to aestheticism and as an "aesthetic dystopia". In this novel O. Wilde most fully expresses the main positions of his theory of aestheticism. Twenty-five aphorisms of the preface in a concentrated form define the system of aesthetic views of the author [1]. "The artist is the one who creates the beautiful," states the first of the aphorisms. And indeed, the artist Basil Hallward created a beautiful portrait: "...on the easel stood the portrait of a young man of extraordinary beauty", "...the artist looked at the beautiful young man, with such art displayed by him in the portrait...".

But is it not this portrait - a beautiful creation of art - that creates the horrible monster that Dorian becomes? "...A cry of horror burst from the artist when he saw in the semi-darkness a ghastly face smirking mockingly at him from the canvas. There was something in the expression of that face that angered his soul, filling it with disgust. Good heavens, it was Dorian's face!" "You told me you had destroyed the portrait!" - says Basil a moment before his death. "That is not true. It destroyed me," replies Dorian before finally destroying his soul, and by putting these words into the mouth of his character, Oscar Wilde, perhaps without expecting it, refutes his first thesis [2].

"Those who find bad things in the beautiful are people who are spoiled.... Those who are able to see in the beautiful its high meaning are people of culture. They are not hopeless." - Wilde's next aphorism. But it too is destined to be refuted in the pages of the novel. Neither Basil, nor the more than perceptive Lord Henry perceives only Dorian's outer beauty, do not see the terrible soul of the hero. No one believes that Dorian is capable of committing a crime. Dorian's amazing beauty overshadows the eyes and James Vane, who, wanting to avenge his dead sister, could not realize his plan, simply not believing that such a beautiful young man could be so cruel and ruthless. And he, like Basil, pays for his mistake with his life.

"An artist is not a moralist," Wilde asserts, but the true artist Basil - only one of the novel's characters - tries to bring Dorian back to the righteous path: "Pray, Dorian,

pray!... a prayer of contrition will be heard, too," he says in a fit of horror when he sees the portrait[3]. In essence, Wilde did not deny the moral principles of society and the moral content of literature: he opposed only deliberate edification. The theme of morality in the novel remains open.

The next can be identified the problem of the relationship between art and reality. This problem takes a special, leading place in the work and in all the work of Oscar Wilde.

The close connection with art can be seen already in the name of the protagonist: "Dorian" (from English Doric") is an art history term that refers to the oldest monuments of classical antiquity. "

The theme of the relationship between art and reality runs through the entire novel. It is realized in many aspects, the main ones of which are the ratio of form and content (here we can give the example of Dorian Gray himself - his appearance and inner world); eternity and instant of the beautiful, art, the relationship of the creator and his creation, ethical attitude to art, the beautiful.

The problem of the relationship between the creator and his creation is interestingly depicted in the work. In the words of the artist Basil Hallward, "there are only two important moments in the history of mankind. The first is the emergence of new ways of depiction in art, the other is the emergence of a new image in it" [4].

Basil Hallward has created a portrait of his friend Dorian Gray, a perfect work of art. And from that moment on, the portrait and the sitter become indivisible (here, we see the close intertwining of art and reality). At first Dorian Gray does not see his beauty, then Lord Henry appears. In his words is a hymn to beauty, a warning that it will pass. "You have been given the marvelous beauty of youth, and youth is the only treasure worth preserving", "Youth will pass and with it beauty - and then it will suddenly become clear to you that the time of victories is past" [5].

When Dorian looks at the portrait, envy awakens in him, for it is beauty that is immortal. "If I could be forever young, and the portrait aged!"[6]. Dorian's thought materializes. And passes the division into form and content, which will lead to Dorian's death, his fall. Portrait and sitter (art and reality) change places. The portrait becomes the content, the inner, and Dorian becomes just a perfect form, a shell.

It is interesting to trace the correlation of form and content among the other characters of the work; we will talk about this further on. Thus, for Lord Henry, his soul, his essence becomes Dorian Gray, while he himself remains an external "decent" shell. For Dorian Gray, his real self is contained in the portrait, and he himself is only a humanized image. On the other hand, for Basil Hallward, the portrait becomes both form and content, because it contains his cherished dream, ideal, the absolute of beauty. In Sibylla Vane Dorian Gray loves only the external (the images of different heroines created by her): "All the great heroines of the world live in her! - admires Dorian, - she is more than one being". But this is how Dorian speaks of Sibylla at the beginning of their relationship, involved in the world of art and roles created by Sibylla, calling her a "Sanctuary". But soon he speaks to everyone differently, "I wish I thought she was ill," Dorian objected. - But I see that she's just cold and soulless. She is utterly changed. Yesterday she was a great artist. Today she is only a mediocre average actress," he says to his friends in a fit of despair, and this moment becomes a turning point in Dorian's fate. He chose form over substance, and by doing so he essentially killed Sybil and destroyed a part of his soul, initiating the monstrous transformation of the portrait.

The artist, according to the author's thinking, is the one who creates the beautiful. A critic is the one who is able to convey impressions of the beautiful in a new form or by other means. Perhaps because of this, "artists" value friendship, love higher for art, and "critics" are not able to look behind the shell, discard real feelings, being satisfied with what they see - theatrical, aesthetic. "Everything is much more realistic on the stage than life," says Lord Henry [7].

The highest as well as the lowest form of criticism, the author believed, is a type of autobiography. By depicting Dorian's biography, the writer raises questions that we look for answers to every time we open the novel.

"If this portrait were to grow old, and I always, remained young! I'd give my soul for it!" - these fateful words became fatal for the young, unusually handsome and untainted by vice Dorian Gray. From that very day not a single wrinkle appeared on the eternally youthful face and eternally pure soul of Gentleman Gray, and his portrait grew old and died. But there always comes a time to pay [8].

Dorian Gray goes into all sorts of trouble. He leads the most dissolute and immoral way of life imaginable, and only his charm and strangely not fading with the years of beauty make society does not turn away from him, although there is a lot of gossip about him. Decades pass, but he remains young and beautiful ... [9].

By driving a knife into the mutilated portrait, Dorian kills himself.

This affirms the idea of the eternity of the beautiful, the eternity of art (the portrait becomes the same as Basil created it). "As they entered the room, they saw the magnificent portrait of their master, in all the splendor of his marvelous youth and beauty, and on the floor with a knife in his breast lay a dead man in a tailcoat. His face was wrinkled, shriveled, repulsive. It was only by the rings on his hands that the servants recognized who it was."

With the death of his hero - paradoxically, perhaps unexpectedly for himself - Oscar Wilde removes the cornerstones from the foundation of Lord Henry's philosophical doctrine, forcing him to seek other life beliefs, truths "The Portrait of Dorian Gray" is a polygenre novel: it is a secular novella, a domestic-realist novel, and a novel depicting the life of high society (Lord Henry and Dorian Gray their domestic, buddy and club environment) and the life of London aristocratic bohemia; philosophical-allegorical novel-myth - such at which personified ideas act alongside people: Time, Beauty (or simply Beauty), Fate (or Fate), Genius, Science, Whose

names Wilde, according to medieval tradition, capitalizes (Time, Beauty, Fate, Genius, Science). First among them is the allegory of Pleasure (pleasure): addressing his new acquaintance, Dorian Gray, Lord Henry is philosophical: he proclaims a sermon in defense of life, youth, and the physical perfection of man, which is at the same time a flattering ode to Dorian's beauty. "A new hedonism is what our age needs, and you, Dorian, could be the epitome of it.

Hedonism (Gr. - pleasure) - philosophical and ethical theory, a type of anthropological naturalism, to some extent extra-historical reason and asocial view of man, which simplifies the motives of her behavior. Hedonism asserts that the highest good of life is pleasure, and it is also the sole criterion of morality. This, in turn, justifies moral and ethical relativism. From here the direct road to preaching and moralism and extreme individualism opens up, as it was, in fact, in Oscar Wilde's circle.

The founders of the current - the ancient Greek philosopher Aristippus (IV century BC), Epicurus (341 - 270 BC) and his followers (Epicureans) considered the absence of suffering and carefree - the ideal state of spiritual being of man - as the criterion of pleasure.

Philosophical hedonism of the Epicurean type advocated the restriction of man's everyday needs, her rationalism and self-dismissal from society and its problems.

Hedonistic motifs became widespread during the Renaissance. The philosophers of the Enlightenment - Hobbes, Locke, Gassendi - did not bypass them either. As a principle of life affirmation, hedonism is opposed to asceticism (from the Greek "ascetic - hermit, black man) - a voluntary restriction of the natural feelings of man, the desire to feel suffering, physical pain, loneliness. The ultimate goal of asceticism is to achieve freedom from everyday needs, the center of the spirit, ecstasy. As in hedonism, but by the opposite means!

Subjectively, both hedonists and ascetics strive for the highest good, for the attainment of truth, for their own happiness, they enjoy life - each in his own way. And

the pleasure of each of them - the desires of the hedonist and the suffering of the ascetic - act as the only possible measure of good and evil.

The paradox on which the conflict of Wilde's novel is based: the hedonistic heroes, the "theorist Lord Henry and the "practitioner" Dorian Gray - the favorite of Henry and Basil, their protégé on the stage of the theater of vice, the horrible scene of the murder of Basil Hallward by Dorian Gray (the hedonist kills the ascetic!) has a meaning broader than the lurid details of a crime novel: a trivial, purely English murder is given a symbolic and allegorical meaning: pleasure kills asceticism. But both actors in this bloody farce are criminal and anti-human - soul-destroying and blood-shedding. And the ideal of life - its golden mean - must be sought elsewhere, among other ideas.

In the detective part of the plot, this old friend of Dorian, one of the victims of his influence on people, in addition to will appear at the role of the devil's handmaiden.

Alan Campbell at one time graduated with honors from Cambridge University. Had his own research laboratory. He immersed himself in the study of biology - the science of man, his name has twice appeared in the pages of scientific journals. But his research was obscure, mysterious. He became an ascetic.

It is quite possible that the antipode of the hedonist Gray, ascetic Campbell, his lonely Faustian life paid tribute not only to science, but also saw it as a means of defense against the likes of his former friend. It may also have been an atonement for the sin which he no doubt regarded his friendship with Dorian as. But he had no luck in hiding from Dorian Gray in his fortress - laboratory [10] either.

Dorian cunningly lured him to his home (although Alan had long ago vowed not to cross its threshold), and did not let him out of there until he saved him - not released from the corpse, killed by him Basil Hallward. It was not without blackmail, either. Once again, hedonism triumphs.

But "again" does not mean "always". A vivid proof of this will be the finale of the novel, in which - debunking and hedonistic and aesthetic views of the author; the collapse of man, worshipping only pleasure and permissiveness

Conclusions.

The novel "The Portrait of Dorian Gray" is the most famous and vivid work of Oscar Wilde.

In this section, by examining the novel, we have come to the following conclusions:

1. The novel "The Portrait of Dorian Gray" contains both the author's aesthetic worldview and debunking it on the example of the fate of the main character.

2. the problem of correlation between art and reality is sharply put in the novel, here the writer follows the thesis proclaimed in the "Intentions": "Life imitates art".

3. In addition to the above problems, the conflict of asceticism and hedonism - one of the central ones in the novel - occupies a special place. Its essence is that at first we see the superiority of hedonism in everything, but the finale of the novel radically changes their positions. By this the writer, in fact, rejects the principles of hedonism.

REFERENCES

1. Anikin G.V. *Aesthetics of John Ruskin and English Literature of the 19th Century*. M.: Nauka, 1986.-586s.
2. Chukovsky K. O. *Wilde: Chukovsky K. O. Collected works in 6 volumes. T3*. – M., 1966.-268s.
3. K. V. Shakhova, *Oscar Wilde, Zar. lit.* – 2004.- 365s.
4. *Oscar Wilde "The Picture of Dorian Gray"*. Publishing house.-M.: 2007.-365s.
5. Ellman R. *Oscar Wilde. Biography*. -London 1987.- 244s
6. "Dictionary of culture of the twentieth century", edited by V.P. Rudnev 1982. - 466s
7. Langaard G. *Oscar Wilde: His life and literary activity. 2nd ed.*-M.: Modern problems, 1908. - 426 s.
8. Yakovlev D. Yu. *The path of aestheticism // Zar. lit.* - 2006. - 364s
9. Spengler, Oswald. *Sunset of Europe*. M.: Art, 1993.- 456s.
10. Kryuchkova V. A. *Symbolism in fine arts*. M.: Fig. art, 1994.- 523s.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10776968>

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM YO‘NALISHI TALABALARINI KASBIY
FAOLIYATGA TAYYORLASHDA TARBIYA FANI O‘QITISH
METODLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING O‘RNI**

Abdurazzaqov O‘ktam Abduqayumovich

Oriental universiteti

Uzluksiz ta‘lim pedagogikasi kafedrası stajyor o‘qituvchisi

abdullohuktamovich@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasini takomillashtirishning ahamiyati va u o‘quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashga qanday hissa qo‘shishi o‘rganiladi. Talabalarga ilmiy tushunchalar va ko‘nikmalar bo‘yicha mustahkam poydevor berish, ular tibbiyot, muhandislik, tadqiqot va texnologiya kabi turli sohalarda martaba orttirish uchun xizmat qiladi. Bundan tashqari, boshlang‘ich ta‘limda fanni o‘qitishda qo‘llaniladigan metodlar ilmiy bilimlar va pedagogik o‘qitish sohasidagi yutuqlarni haqidagi ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qitish metodikasi, fan ta‘limi, boshlang‘ich ta‘lim, kasbiy faoliyat, malaka oshirish.

Abstract: This article examines the importance of improving the methodology of teaching natural sciences in primary education and how it contributes to the preparation of students for professional activities. Providing students with a solid foundation in scientific concepts and skills that will enable them to pursue careers in a variety of fields including medicine, engineering, research and technology. In addition, the methods used in the teaching of science in primary education are given information about the achievements in the field of scientific knowledge and pedagogical teaching.

Key words: teaching methodology, science education, primary education, professional activity, professional development

Аннотация: В данной статье рассматривается важность совершенствования методики преподавания естественных наук в начальной школе и то, как это способствует подготовке учащихся к профессиональной деятельности. Предоставление студентам прочной основы научных концепций и навыков, которые позволят им продолжить карьеру в различных областях, включая медицину, инженерное дело, исследования и технологии. Кроме того, в методах преподавания естественных наук в начальной школе дается информация о достижениях в области научных знаний и педагогического преподавания.

Ключевые слова: методика преподавания, естественнонаучное образование, начальное образование, профессиональная деятельность, повышение квалификации.

KIRISH

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda turli fan sohalarida malakali mutaxassislariga talab ortib bormoqda. Natijada, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga puxta tayyorgarlik ko'rishlarini ta'minlash muhim ahamiyatga ega (Mahmud va boshqalar, 2018). Bu fanni o'qitishda samarali va innovatsion yondashuvni taqozo etadi, chunki u o'quvchilarning ilmiy tushunchalar va ko'nikmalarni tushunishlariga zamin yaratadi. Boshlang'ich ta'limda fanni o'qitish metodikasini takomillashtirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammoli masalalarni yechish va o'rganish qobiliyatini oshirishi mumkin. analitik ko'nikmalar. Bundan tashqari, bu talabalarda fanga qiziqish va ishtiyoqni rivojlantirishga imkon beradi, ularni ilmiy sohalarida martaba izlashga undaydi. Amaliy tajribalar, so'rovga asoslangan o'rganish va hayotiy jihatlarini o'z ichiga olgan holda, talabalar ilmiy jarayonda faol ishtirok etishlari va ilmiy tushunchalarni chuqurroq tushunishni rivojlantirish (Buck va boshqalar, 2007). Qolaversa, boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarni o'qitish metodikasini yangilash ilmiy bilimlar va pedagogika fanlarini o'qitish sohasidagi yutuqlarni kuzatib borishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu talabalarning fan ta'limidagi eng so'nggi tadqiqotlar, texnologiyalar va

metodologiyalar bilan tanishishini ta'minlaydi, kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyat uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi (Mahmud va boshqalar, 2018).

METOD

Tadqiqotda sifatli tadqiqot loyihasi qo'llanildi, xususan, maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilari bilan suhbatlar, ularning amaliyoti va o'qish va yozishga tayyorligi haqidagi qarashlarini o'rganish. Tadqiqot maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilarining namunasini o'z ichiga oldi va asosiy ma'lumotlarni yig'ish usuli sifatida suhbatlardan foydalanilgan.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim o'qituvchilari bolalarni boshlang'ich maktabga tayyorlashda o'qish va yozishga tayyorlik muhimligini tan olishgan. Ular maktabgacha ta'lim sinflarida o'qish va yozish faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan boy muhit yaratish muhimligini ta'kidladilar (Shenol, n.d). Shuningdek, ular bolalarning e'tiborini tortadigan, ularning o'qish va yozishga tayyorligini rag'batlantiradigan tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirishda o'qituvchilarning rolini ta'kidladilar. Bundan tashqari, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'qish va yozish ko'nikmalarini sinfda birlashtirish va sinfdan tashqarida keng ko'lamli o'qishni rag'batlantirish o'qituvchilarning yozish ko'nikmalarini oshirishning samarali strategiyasi hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilari bolalarning o'qish va yozishga tayyorgarligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular sinfda boy muhit yaratish, qiziqarli tadbirlarni rejalashtirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini birlashtirish muhimligini ta'kidlaydilar. Ushbu amaliyotlarni amalga oshirish orqali maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilari bolalarni boshlang'ich sinflarga samarali tayyorlashlari, ularning o'qish va yozish ko'nikmalarini oshirishlari mumkin. Xulosa qilib aytish mumkinki, manbalar fan ta'limida amaliy tajribalar, so'rovga asoslangan o'rganish va hayotda qo'llash

usullarini o'quvchilar o'rtasida ilmiy tushunchalarni chuqurroq tushunishga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, fanni o'qitishda raqamli resurslar va texnologiyalarni joriy etish talabalarning faolligini oshirishi va interaktiv ta'lim tajribasini osonlashtirishi mumkin (Musharrat, 2020).

MUHOKAMA

Maktabgacha yoshdagi o'qituvchilarning o'qish va yozishga tayyorgarligi bo'yicha qarashlari va amaliyotlari bo'yicha tadqiqot natijalari atrofidagi munozara bolalarning savodxonligini rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish muhimligini ta'kidlaydi (Shenol, n.d). Bu materiallarga kirishni ta'minlash, bosma nashrlardan xabardorlikni oshirish, fonologik xabardorlikni rivojlantirish va alifbo bilimlarini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, tadqiqot bolalarning o'qish va yozishga tayyorligini oshirishda o'qituvchilarning bilim va tajribasi muhimligini ta'kidlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'qish va yozishga tayyorligini tarbiyalashda o'qituvchilar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Qiziqarli tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini birlashtirish orqali o'qituvchilar bolalarni boshlang'ich maktabga samarali tayyorlashlari va ularning savodxonlik ko'nikmalarini oshirishlari mumkin. Ushbu xulosalardan kelib chiqqan holda, maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilariga bolalarning o'qish va yozishga tayyorligini qo'llab-quvvatlaydigan boy sinf muhitini yaratishga ustuvor ahamiyat berish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, o'qituvchilar o'qish va yozish faoliyatiga tayyorgarlikning ahamiyatini tushunishlarini kuchaytirish va bolalarning o'qish va yozishga tayyor bo'lishlarida barcha kichik ko'nikmalarini samarali qo'llab-quvvatlash uchun malaka oshirishlari kerak. O'qish va yozishga tayyor bo'lish amaliyoti va qarashlari bolalarning savodxonligini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitning muhimligini tan olish, qiziqarli faoliyatni rejalashtirish va o'qish va yozish ko'nikmalarini birlashtirish orqali maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilari bolalarning o'qish va yozishga tayyorligini samarali qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Maktabgacha ta'lim muassasalari o'qituvchilarining o'qish va

yoʻzishga tayyorgarligi boʻyicha qarashlari va amaliyoti boʻyicha tadqiqot bolalarning savodxonligini rivojlantirishda oʻqituvchilarning hal qiluvchi rolini taʼkidlaydi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalarini umumlashtirish va maktabgacha taʼlim muassasalari oʻqituvchilarining amaliyoti va ularning bolalarning oʻqish va yoʻzishga tayyorligiga taʼsirini chuqurroq tushunish uchun aralash usulli yondashuvdan foydalangan holda keyingi tadqiqotlar zarurligini taʼkidlaydi. Oʻqituvchilar bolalarning oʻqish va yoʻzishga tayyorligini qoʻllab-quvvatlaydigan boy sinf muhitini yaratishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bundan tashqari, tadqiqot shuni koʻrsatadiki, oʻqituvchilar bolalarning savodxonligini rivojlantirish uchun qoʻllab-quvvatlovchi va inklyuziv muhit yaratishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Shunday qilib, oʻqituvchilar bolalarning oʻqish va yoʻzishga qiziqishi va motivatsiyasini rivojlantirishi, ularning fonologik xabardorligini oshirishi, soʻz boyligini kengaytirishi va umumiy savodxonligini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, yoʻzishdan oldingi texnika va tadbirlar, oʻqish va yoʻzish koʻnikmalarini birlashtirish, sinfdan tashqarida keng koʻlamli oʻqishni ragʻbatlantirish talabalarning yoʻzish koʻnikmalarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Bundan tashqari, tadqiqotda maktabgacha taʼlim muassasalari oʻqituvchilarining bolalarni boshlangʻich maktabga tayyorlashda oʻqish va yoʻzish faoliyatiga tayyorgarligi muhimligi taʼkidlangan. Oʻqituvchilar turli tadbirlar orqali yoʻzuvdan oldingi bosqichga eʼtibor qaratishlari va yoʻzish jarayoniga rahbarlik qilish uchun sinfda oʻqish va yoʻzish koʻnikmalarini birlashtirishlari muhimdir. Bundan tashqari, tadqiqot yosh bolalarning umumiy rivojlanishida til va savodxonlikni rivojlantirish muhim rolini taʼkidlaydi. Oilalar uchun uy sharoitida til va savodxonlik imkoniyatlarini yaratish uchun koʻrsatmalar va vositalarni taqdim etish orqali oʻqituvchilar bolalarning til va savodxonligini rivojlantirishni yanada qoʻllab-quvvatlashlari mumkin. Umuman olganda, tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarning oʻqish va yoʻzish koʻnikmalariga tayyorligiga sinf muhiti, oʻqituvchilarning amaliyoti va uyda til va savodxonlik imkoniyatlarini yaratishda oilalarning roli taʼsir qilishini taʼkidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Buck, G A., Latta, M A M., & Leslie-Pelecky, D L. (2007, May 24). *Learning How to Make Inquiry into Electricity and Magnetism Discernible to Middle Level Teachers*. <https://doi.org/10.1007/s10972-007-9053-8>
2. Mahmud, S N D., Nasri, N M., Samsudin, M A., & Halim, L. (2018, May 15). *Science teacher education in Malaysia: challenges and way forward*. <https://doi.org/10.1186/s41029-018-0026-3>
3. Musharrat, T. (2020, October 20). *TEACHERS' PERCEPTIONS ABOUT USE AND CHALLENGES OF HANDS-ON ACTIVITIES IN SECONDARY SCIENCE CLASSROOM*. *European Journal of Education Studies*, 7(12). <https://doi.org/10.46827/ejes.v7i12.3384>
4. Şenol, F B. (n.d). *Readiness for reading and writing in pre-school period: evaluation of classroom environment and practices with teachers' views*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782352>

UDK: K12. 63.4Ya.73

FARG‘ONA VODIYSI TOSH DAVRI ARXEOLOGIYASI TARIXSHUNOSLIGI

Mirsoatova Sayyora Turg‘unovna

Farg‘ona davlat universiteti dotsenti, tarix fanlari nomzodi

M.Isomiddinov

Taqrizchi, Farg‘ona davlat universiteti professori, tarix fanlari doktori

Annotatsiya: Maqolada o‘zbek arxeologiyasi, uning shakllanish bosqichlari haqida so‘z borib, keying bosqichlarda asosan Farg‘ona vodiysi tosh davri arxeologik yodgorliklari va ularni o‘rganilish tarixi tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona, vodi, tosh davri, paleoyekologik, homo, daryo.

О ПЕРВЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ АРХЕОЛОГИИ КАМЕННОГО ВЕКА ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ

Аннотация: В статье рассказывается об узбекской археологии, этапах ее становления, а на следующих этапах анализируются археологические памятники каменного века Ферганской долины и их изучение.

Ключевые слова: Фергана, долина, каменный век, палеоэкология, гомо, река.

ABOUT THE FIRST RESEARCH OF THE ARCHEOLOGY OF THE STONE AGE OF THE FERGHANA VALLEY

Abstract: The article talks about Uzbek archeology, the stages of its formation, and at the next stages the archaeological monuments of the Stone Age of the Fergana Valley and their study are analyzed.

Key words: Fergana, valley, Stone Age, paleoecology, homo, river.

KIRISH: Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda arxeologiya fani va uning sohalar yo‘nalishi rivojida yangiliklar paydo boldi. Shunday bo‘lsada tadqiqot doirasidan kelib chiqib mustaqillikdan oldin olingan ilmiy xulosalarni ham o‘rganish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Farg‘ona vodiysining moddiy madaniyat yodgorliklari XIX asr oxirlaridan boshlab arxeologik izlanishlar olib boruvchi mutaxassislar qiziqishiga sabab bo‘lib, o‘rganilib kelinmoqda. Chunki, vodiy, qadimdan qulay paleoyekologik, iqlim sharoitlari, fauna va florasining rang-barangligi bilan qadimgi odamlar va jamoalarni o‘ziga jalb qilib kelgan.

Farg‘ona vodiysi paleolit davrining muhim chorrahasi bo‘lib, ko‘hna madaniyatlarning o‘zaro qarishuv jarayonlari sodir bo‘lgan hudud sanaladi. Bu esa qulay geografik joylashuv bilan uzviy bog‘liqdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Farg‘ona vodiysi tosh davri arxeologiyasining ilk tadqiqotlari borasidagi adabiyotlar tahlilini arxeologik manzilgohlar bo‘yicha guruhlariga bo‘lib amalga oshirish maqsadga muvofiq. O‘. Islamov [1.] , T. Omanjulov [2.]A. Zubov [3.] V. Xaritonov [4.], B. Batirov [5.] larning tadqiqotlari birinchi guruhni tashkil etadi.

Ikkinchi guruhga P.Konoplya [7.], A. Okladnikov [8.] , N. Leonov[9.]larning tadqiqotlari tashkil etdi. Uchinchi guruhni B.Litvinskiy [10], V.Ranov[11.], P. T. Konoplya[12.] kabi arxeloh olimlar ilmiy ishlari tashkil etdi.

NATIJA VA YECHIMLAR

So‘x daryosining yuqori oqimidan Markaziy Osiyoda mashhur paleolit davriga oid Selungur va Chashma yodgorliklari topib o‘rganilgan. Ulardan Selungur yodgorligi “Farg‘ona odami” nomi bilan fanga kiritilgan “Homo eructus”larning suyak qoldiqlari bilan alohida ahamiyatga molik manzilgoh sanaladi [Islamov U. I. 1984. 4–12; Islamov U. I. 1988. S. 12–18; Islamov U. I., Omanjulov T. 1984. S. 5–11; Islamov U. I., Zubov A. A., Xaritonov V. M. 1988. S. 66–71; Batirov B. X., Batirov A. R. 1988. S. 7–12].

Vodiy tosh davri arxeologiyasiga oid ilmiy izlanishlar o'tgan asrning o'rtalaridan boshlangan. 1953-yildan tashkil etila boshlangan tosh asrini o'rganishning tizimli tadqiqotlari natijasida topilgan buyumlar va manzilgohlar dastlab, P. T. Konoplya, keyin esa A. P. Okladnikov tomonidan tadqiq etilgan [Konoplya P. T. 1959. S. 45–47; Okladnikov A. P., Leonov N. I. 1961. S. 36–72]. Farg'ona vodiysining janubi-g'arbiy qismida 1954–1956 yillardagi Qayroqqum suv ombori qurilishi paytida A. P. Okladnikov va V. A. Ranovlar tomonidan qadimgi tosh davriga oid ko'plab manzilgohlar tadqiq etiladi [Litvinskiy B. A., Okladnikov A. P., Ranov V. A. 1962]. 1956-yildan P. T. Konoplya Ayirboz 1–7, Karamko'l [Konoplya P. T. 1959. S. 41–45] va Qapchug'ay qadimgi tosh davri ustaxonasi va boshqa bir qator qadimgi tosh manzilgohlarini ochildi. Qapchug'ay ustaxonasi 1958–1959 yillarda A. P. Okladnikov boshchiligidagi qadimgi tosh davri bo'yicha guruhi vakili M. Qosimov tomonidan o'rganiladi [Okladnikov A. P., Kasimov M. R., Konoplya P. T. 1964. S. 5–11].

1964-yilning 25 mayidan 15 iyunigacha O'ZSSR FA TAIning arxeologik o'tradi Ya. G'. G'ulomov boshchiligida Farg'ona vodiysi hududida arxeologik qazishmalar olib bordi. Natijada, turli davrlarga oid arxeologik yodgorliklar, shu jumladan, Farg'ona shahri atroflari, Oloy tog' tizmasining shimoliy yon bag'ridagi tog'lar qa'ri va So'x darosi vodiysida joylashgan qadimgi tosh davriga oid bir nechta yodgorliklar aniqlandi. Shuningdek, ekspeditsiya a'zolari tomonidan Qoraqalpoq dashtida ikkita neolit davriga oid manzilgoh, qadimgi Pop shahri atrofida Chilhujra (Qirghujra yoki G'arqiz deb ham ataladi) va Munchoqtepa antik shahar xarobalari, shuningdek, ilgari fanga ma'lum bo'lgan Haydarkon g'arbidagi soydan 30–40 m. balandlikda joylashgan Selungur g'ori ham o'rganildi [Kasimov M. R. 1966. S. 28–33].

M. Qosimov tomonidan Farg'ona shahridan 10 km shimoli-sharqda joylashgan adirlar va Qal'acha qishlog'idan 2 km. shimoli-g'arbda o'rta paleolit davriga oid topilmalar to'plandi. Toshqinlar ta'sirida adirning yuqori qatlami yuvilib ketgan bo'lib, qayroqtoshlar qatlami ochilib qolgan. Ushbu hududda 5 ta o'rta paleolit davri manzilgohi ochilib, ulardan faqat ko'tarma materiallar olingan. Shunday bo'lsa-da,

mazkur tosh qurollar hududni arxeologik jihatdan tadqiq etishga imkoniyat yaratdi [Kasymov M. R. 1966. S. 29-30].

Qal'acha IV–V manzilgohlari shimoldan janubga 10 km. uzunlikda cho'zilgan. Ushbu yodgorliklardan topilgan tosh qurollar majmuasi chaqmoqtosh va muguzdan ishlangan bo'lib, ular faqat o'rta paleolit davri uchun xosdir. Qayd etish kerakki, topilmalar orasida 150 ga yaqin retushlangan levallua tig'lar, qirg'ichlar, disksimon va ikki maydonli nukleuslar, plastinalar hamda uchirindilar uchraydi [Kasymov M. R. 1966. S. 30-33].

1954-yilda boshqa bir farg'onashunos Yu. A. Zadneprovskiy ilk o'rta asrlar bo'yicha yetarli ma'lumotlar to'plab, vodiy tarixida alohida davrni o'sha paytdagi taniqli arxeologik yodgorlik nomi bilan "Koson" deb nomlagan edi [Zadneprovskiy Yu. A. 1954].

Ilk o'rta asrlar arxeologik komplekslarini tahlil etishda V. A. Bulatovaning Janubiy Farg'onada joylashgan Quva yodgorligida olib borgan tekshirishlari muhim ahamiyatga ega. Jumladan, ushbu olim tomonidan yodgorlikning turli nuqtalarida keng ko'lamli qazishma ishlari olib borildi. Natijada, yodgorlikning rabod (2-shahriston) qismidan vodiy uchun yagona buddaviylik ibodatxonasi deyarli butun holatda kavlab ochildi [Bulatova V. A. 1951. S. 241–250].

Farg'ona vodiysining ilk o'rta asrlar tarixi va madaniyatini o'rganishda N. G. Gorbunovaning hissasini alohida ta'kidlash kerak. Uning ilmiy izlanishlarida ilk o'rta asrlar madaniyatining kelib chiqishi masalalari ham ko'tarilgan edi [Gorbunova N. G. 1979. S. 16-34]. Vodiy hududidagi eng yirik qadimiy yodgorlik hisoblangan Axsikentda 1970-yillarda I. Ahrorov, 1979-yildan A. Anarbayev rahbarligidagi arxeologlar guruhi tadqiqot ishlari olib borganlar va bugungi kunda ham ushbu ishlar davom ettirilmoqda [Anarbayev A. 2013. 384 s; Anarbayev A. 2023. 376 b.].

Farg'ona vodiysining o'rta asrlar arxeologiyasiga oid tadqiqotlarni mustaqillik yillarida B. H. Matboboyev olib bordi. Uning Munchoqtepa, Ko'ktosh qabristonlari, Balandtepa shahar xarobasi, Andijon va Quvadagi qazishmalarida aniqlagan topilmalar vodiy hududining ilk o'rta asrlar madaniyati hamda tarixi to'g'risidagi

ma'lumotlarimizni yanada boyitadi. Ulardan bir tomondan So'g'd, ikkinchi tomondan esa Choch ta'sirini o'zida aks ettirgan, shu vaqtgacha chegaralangan ma'lumotlarga ega bo'lgan kulolchilik mahsulotlari asosiy o'rin tutadi. B. H. Matboboyev o'z tadqiqotlarida ilk o'rta asrlar tarixi hamda madaniyati bo'yicha to'plangan materiallarni chuqur va har tomonlama o'rgandi [Matboboyev B. H. 2009. B. 9].

B. Abdullayev boshchiligida Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumanidagi Qo'shtepa arxeologiya obyekti hududida maxsus qidiruv ishlarini olib borish yo'lga qo'yilib, obyektidan bir nechta tosh buyumlar yig'ib olindi. Guruhning Buloqboshi tumanida olib borilgan tadqiqotlari natijasida esa so'nggi paleolit davrining boshlariga xos bo'lgan Qo'tirbuloq manzilgohi qazib o'rganildi. Olib borilgan arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, qo'tirbuloqliklar teridan kiyim kiygan, yog'och va toshdan ov qurollari, hayvon suyaklaridan esa taqinchoqlar ham yasashni o'zlashtirgan edi [Sayfullayev B., Abdullayev B., Rahimov I. 2017. B. 25–27].

XULOSA

Mazkur tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda olib borilgan Andijon viloyatida olib borilgan arxeologik izlanishlar natijasida topib o'rganilgan Qo'tirbuloq manzilgohi Toshkent viloyatidagi Obirahmat madaniyatining bir bo'laki sifatida e'tirof etildi. Demak, o'rta paleolitdan so'nggi tosh davriga o'tish jarayonlarini o'zida aks ettirgan dunyoga mashhur ushbu madaniyat keng hududlarda tarqalgan va mazkur madaniyat sohiblari vodiylar hududlarini o'sha davrdayoq o'zlashtirgan edi.

Xulosa qilib shuni qayd etish mumkinki, olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida, Farg'ona vodiysidagi tosh davri manzilgohlari va ulardan topilgan ashyoviy buyumlar vodiylar tarixini yanada boyitib kelmoqda. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar esa vodiylarning qo'shni hududlar bilan juda qadimdan madaniy aloqalarni yo'lga qo'yganligini ko'rsatadi. Oxirgi yillarda vodiylar arxeologiyasiga oid tadqiqotlar soni va salmog'i ortib borayotganligi esa quvonarli holdir.

Aytish joizki, ushbu tadqiqotda Fargʻona vodiysi arxeologik oʻrganilishi tarixshunosligiga nigoz tashlandi, xolos. Aslida, ushbu mavzu alohida, chuqur ilmiy tahlillarga boy tadqiqot talab etadigan tadqiqot uchun mavzu boʻlib ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anarbayerov A. *Axsikent arxeologiya parki*. – Toshkent, Fan. 2023. – 376 b.
2. Anarbaev A. *Axsiket – столица Древней Ферганы*. – Ташкент, 2013. – 384 с.
3. Батыров Б. Х., Батиров А. Р. *Ископаемые мелкопитающие пещеры Сель-Унгур / Проблемы взаимосвязи общества в каменном веке Средней Азии*. – Ташкент, 1988. – С. 7–12.
4. Бернштам А. А. *Древняя Фергана*. – Ташкент, 1951.
5. Булатова В. А. *Буддийский храм в Куве // СА*. – 1951. – №3. – С. 241–250.
6. Горбунова Н. Г. *Итоги исследования археологических памятников Ферганской области (к истории культуры Ферганы) // СА*. – 1979. – № 3. – С. 16–34.
7. Заднепровский Ю. А. *Древняя Фергана. Автореф. дисс... канд. иист. наук*. – Л., 1954.
8. Исламов У. И. *Первая нижнепалеолитическая пещерная стоянка в Ферганской долине // Общественные науки Узбекистана (Кейинги ўринларда – ОНУ)*. – 1984. – №8. – С. 4–12.
9. Исламов У. И. *Итоги и перспективы изучения пещерной стоянки Сель-Унгур / Проблемы взаимосвязи общества в каменном веке Средней Азии*. – Ташкент, 1988. – С. 12–18.
10. Исламов У. И., Оманжулов Т. *Пещерная стоянка Сель-Унгур // ИМКУ*. – Самарканд, 1984. – Вып. 19. – С. 5–11.
11. Исламов У. И., Зубов А. А., Харитонов В. М. *Палеолитическая стоянка Сель-Унгур в Ферганской долине // Вестник археологии*. – Москва, 1988. – Вып. 80. – С. 66–71.

12. Касымов М. Р. Новые исследования по палеолиту Ферганской долины в 1964 г. // ИМКУ. Вып. 7. – Ташкент, 1966. – С. 28–33.
13. Конопля П. Т. Следы людей каменного века на территории Южной Киргизии / Известия АН Киргизской ССР. Вып. 1. – Бишкек, 1959. – С. 45–47.
14. Литвинский Б. А., Окладников А. П., Ранов В. А. Древности Кайраккумов / Труды Института истории АН ТаджССР. – Душанбе, 1962.
15. Латынин Б. А. Работы в районе проектируемой гидростанции на реке Нарын в Фергане // ИГАИМК. Вып. 110. – М., 1935.
16. Матбобоев Б. Ҳ. Қадимги Фарғонанинг илк ўрта асрлар даври маданияти (V–VIII асрлар археологик манбаларининг тарихий таҳлили асосида). Тарих фанлар док. дисс. автореф. – Самарқанд, 2009.
17. Сайфуллаев Б., Абдуллаев Б., Раҳимов И. Андижонда ибтидоий одам излари // Водийнома. – 2017. – №1 (3). – Б. 25–27.
18. Окладников А. П., Леонов Н. И. Первые находки каменного века в Фергане // КСИА. Вып. 86. – М., 1961. – С. 36–72.
19. Окладников А. П., Касымов М. Р., Конопля П. Т. Капчигайская палеолитическая мастерская // ИМКУ. Вып. 5. – Ташкент, 1964. – С. 5–11.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782381>

ИСТОРИЯ НАШЕЙ НАЦИИ – НАСТОЯЩАЯ ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ

Джавлиева Гульнара Раушановна

Преподаватель в Термезском государственном университете. Узбекистан,

Туракулова Рохила Ойбек кизи

студентка 3-курса Термезского государственного университета

Электронная почта: gdzavlieva@gmail.com

***Аннотация:** В статье раскрывается важность элементов историзма на уроках математики в младших классах. Автор демонстрирует возможности повышения интереса студентов к изучению математики и углубленному изучению изучаемых фактов.*

***Ключевые слова:** Элементы истории, математическая терминология и символы, исторические материалы.*

Djavlieva Gulnara Raushanovna

Lecturer at Termez State University. Uzbekistan, Termez.

Turaqulova Rohila Oybek qizi 3 well year student at

Termez State University

E-mail: gdzavlieva@gmail.com

***ABSTRACT:** The article reveals the importance of historicism elements in mathematics lessons in elementary grades. The author demonstrates opportunities to increase students' interest in learning mathematics and in-depth study of the facts being studied.*

***KEYWORDS:** Elements of history, mathematical terminology and symbols, historical materials.*

В современном обществе образование занимает ведущее место среди различных сфер деятельности и является одним из определяющих факторов будущего страны. Это объясняется тем, что система образования является основой для экономического и социального развития государства.

Для достижения прогресса и процветания нашей страны необходимо развивать интеллектуальный потенциал нации, особенно в контексте того, что Республика Узбекистан стремится стать конкурентоспособным государством, вступая в мировое образовательное сообщество.

С самого начала независимости в Узбекистане последовательно проводится политика реформирования образовательной сферы, которая является ключевым элементом в общей стратегии реформ и обновления общества.

Для достижения поставленной цели принята и успешно реализуется Национальная программа по подготовке кадров, которая предусматривает «...реализацию национальной модели подготовки кадров, создание социально-экономических, правовых, психолого-педагогических условий для формирования всесторонне развитой личности, адаптации в современном изменяющемся обществе». Об этом говорится и в послании Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису:

«...Мы поставили перед собой цель войти в ряд развитых государств и сможем достичь её, только проводя ускоренные реформы, опираясь на науку, просвещение и инновации. Для этого нам, прежде всего, необходимо воспитать кадры новой формации, выступающие инициаторами реформ, обладающие стратегическим видением, глубокими знаниями и высокой квалификацией. Именно поэтому мы начали реформирование всех звеньев образования – от дошкольного до высшего.

Наука и просвещение имеют первостепенное значение для повышения интеллектуального и духовного потенциала не только молодёжи, но и всего нашего общества. Там, где не развивается наука, наблюдаются регресс, отсталость общества во всех сферах.

Великие мыслители Востока говорили: «Самое большое богатство – разум и наука, самое большое наследство – хорошее воспитание, самая большая нищета – отсутствие знаний».

Стремление овладевать современными знаниями, быть просвещёнными и обладать высокой культурой должно стать для всех нас жизненной потребностью».

Особое значение приобретает повышение качества обучения и воспитания учащихся, начиная с младших классов. Нельзя отрицать, что внедрение исторических элементов в образовательные программы, которые радикально изменяют мышление и мировоззрение, а также повседневную жизнь молодёжи в целом, включая передовой зарубежный опыт, национальные и общечеловеческие ценности, для создания свободной и благополучной жизни в стране.

Следовательно, система образования Республики Узбекистан должна быть ориентирована, прежде всего, на обеспечение высокого качества обучения и воспитания молодёжи, а также подготовку их к труду в новых рыночных условиях и конкуренции. Решение этих задач определяет новый этап в реформировании школы, основными принципами которого являются демократия, гуманизм, индивидуальность, дифференцированное обучение и воспитание учащихся.

В соответствии со стратегическими направлениями социально-экономического развития Республики Узбекистан и интеграцией Узбекистана в международное образовательное пространство огромное внимание уделяется улучшению и развитию образовательной системы. Что, в свою очередь, отражено в основных стратегических документах развития системы образования в РУ, в том числе в Законе Республики Узбекистан «Об образовании». Этот закон принят Законодательной палатой 19 мая 2020 года, одобрен Сенатом 7 августа 2020 года [1.2.32], а также в Послании Президента Республики Узбекистан Олий

Мажлису от 24 января 2020 года: «О совершенствовании организации деятельности Министерства Народного Образования Республики Узбекистан».

Потребность в повышении качества общего образования становится источником развития инновационных процессов. Возникает новый вид обучения, альтернативный традиционному - *инновационное обучение*.

Инновационное обучение – это процесс, который обеспечивает развитие как учителя, так и ученика путём освобождения от жёстких рамок обучения и вовлечения их в совместную творческую и продуктивную деятельность на протяжении всего периода обучения.

Новая модель образования позволяет школам перейти от однородности к вариативности в организации образовательного процесса. Применение инновационного обучения позволяет учителю не только передавать учебную информацию, но и проектировать учебный процесс, обеспечивая достижение ожидаемых результатов учащимися. Существующая традиционная система организации учебно-воспитательного процесса, несмотря на разнообразие её форм, ориентирована на усвоение определённого объёма знаний, умений и навыков учащимися. Развитие рассматривается как заранее заданный компонент. *Цель современного образования* состоит в достижении такого развития личности, которое является реальным и необходимым для её активной социальной жизни и соответствует потребностям общества. [1,2,14]

Одной из основных целей любой педагогической технологии и задачи, которую школа ставит перед собой, является повышение качества обучения и воспитания учащихся. Качество обучения отражает состояние и результативность учебного процесса.

Для оценки результатов обучения установлены следующие критерии: уровень усвоения материала учащимися, их личностное развитие плюс здоровый образ жизни.

Уровень знаний учащихся определяется степенью освоения учебного материала в соответствии с требованиями учебных программ и образовательных

стандартов, динамикой результатов учебной деятельности за определённый период обучения, а также формированием у них общих учебных умений и навыков.

Обучение и воспитание являются важными и тесно связанными составляющими единого педагогического процесса, изучаемого в науке, известной как "педагогика". Исторически педагогика возникла как учение о руководстве и воспитании детей (от греческого "paidagogike" - детовождение или руководство детьми), однако со временем её предмет расширился, и она стала наукой, изучающей воспитание и обучение людей вне зависимости от их возраста.

С появлением непрерывного образования возникла потребность в педагогических знаниях, которые бы сопровождали человека на протяжении всей его жизни. В последние годы в педагогике укрепилось понимание единства процессов воспитания и обучения, которое нашло научное обобщение и юридическое закрепление в понятии "образование".

Теперь воспитание и обучение рассматриваются как неотъемлемые составные части образовательного процесса, отличающиеся прежде всего организационными формами и способами, а также спецификой деятельности обучающихся или воспитуемых. В то же время, наша цель - формирование и развитие личности, обладающая традиционными человеческими ценностями и знаниями истории своего государства и народа.

В соответствии с традиционным подходом, общая теория обучения, также известная как дидактика, изучает теории, концепции, подходы и инструменты, связанные с процессом обучения.

С другой стороны, теория воспитания (где "*воспитание*" означает *выращивание*) изучает теории, концепции, где рассматриваются подходы и средства, связанные с процессом воспитания. Обе эти сферы служат сохранению и передаче накопленных человечеством ценностей новому поколению.

Однако изменения в производстве, культурных эпохах, научном и техническом прогрессе порождают новые вызовы и требования к образованию, что влечёт за собой корректировку его целей, ценностей и результатов. Возникают новые педагогические подходы, подходы к воспитанию и инновационные методы обучения. Постоянное обновление целей, содержания, методов обучения и воспитания является необходимым.

Однако мы считаем, что вместо создания совершенно новых педагогических подходов и теорий обучения и воспитания более правильным было бы обновить существующие современные теории и концепции. В этих обновленных подходах следовало бы интегрировать успешные методы, средства и формы. Поэтому важно обсудить современные дидактические подходы и теории обучения и воспитания, которые представляют собой комбинацию традиционных и инновационных методов.

В настоящее время существует множество отдельных теорий обучения и воспитания, а также множество дидактических и воспитательных концепций. Понимая концепцию как систему взглядов, оценок и интерпретаций, которая постоянно формируется и развивается. Однако мы считаем, что ещё более важным является формирование и последовательное развитие навыков и умений использования исторических элементов у будущих учителей начальных классов на уроках математики. История нашей нации - настоящая воспитательная идеология. Дела, подвиги и отвага наших великих предков оживляют исторические воспоминания, формируют новое мировоззрение, становятся источником исторического и нравственного воспитания учеников на уроках математики в начальных классах.

В истории Средней Азии было много великих деятелей, олицетворявших политическое сознание, моральное мужество, религиозное мировоззрение и энциклопедические знания. Наши великие предки Имам Аль-Бухари, Ат-Термези, Баховуддин Накшбанди, Ахмад Яссави, Аль-Хорезми, Аль Беруни, Ибн Сина, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Захириддин Мухаммад Бабур и другие

внесли большой вклад в развитие мира, развитие нашей национальной культуры, стали гордостью нашего народа. Эти имена и их вклад в развитие науки сегодня известны всему миру. Дети получают образование в школе, обретают собственное мировоззрение, глубже понимают сущность и содержание той или иной науки, изучая знания, накопленные человечеством за тысячи лет, то есть историческое наследие. Для этого необходимо дидактически проанализировать проблему изучения исторических материалов.

Дидактика - это раздел педагогики, в котором разработана теория обучения. *Дидактика* происходит от греческого слова «*дидактикос*», что означает «*обучение*». На Ближнем и Среднем Востоке основоположниками научной дидактики являются такие мыслители, как Аль-Хорезми, Аль-Каши, Фараби, Абу Райхан Беруни, Ибн Сина, Умар Хайям, Туси. Важной особенностью взглядов их последователей было то, что эти учёные всегда уделяли внимание процессу абстрагирования образа объекта в сознании человека, пониманию, возникновению и формированию сущности и специфики объекта. Их интересовали предмет и источники познания, из каких этапов состоит познавательный процесс и взаимосвязь познавательной деятельности и практической деятельности.

Аль-Хорезми сыграл важную роль в развитии теории непрерывного развития личности, определил принцип единства индивидуальности и общности в индуктивном и дедуктивном мышлении. Аль-Кинди подтвердил необходимость эмоционального восприятия количества и качества в первую очередь, когда рассматривал это как главный предмет научного знания. В своих дидактических идеях учёный выражает эмоциональное и рациональное познание. Он подчеркнул, что в то время как рациональное познание состоит из знания отдельных вещей, рациональное познание состоит из знания общих вещей. По его словам, эмоциональное познание даёт знания только уму. Причины помогают человеку узнать правду и понять своё поведение в соответствии с этой истиной. «Истина, - писал Аль-Кинди, - это причина

познания всего и её стабильности, и поэтому всё, что существует в жизни, существует в реальности. Необходимо знать правду, и соответственно можно знать, что существует» [44, с. 16].

Аль-Фараби разработал содержание методики обучения. Он разделил их на практические и теоретические методы, тем самым продвигая идеи практического направления обучения и его связи с жизнью и повседневной деятельностью людей. Особое внимание учёный уделяет экспериментально-показательным, индуктивно-дедуктивным, практическим методам обучения. Аль-Фараби развивает принципы преподавания естественных наук, демонстрации, понятности и последовательности, основываясь на примерах из математической науки. Разъясняет сущность познавательного процесса и формы познания в науке. По его словам, эти процессы сформированы в виде законов, и их соблюдение улучшает мышление и предотвращает грубые ошибки в процессе сложного познания. Процесс познания должен проходить через логику мышления. Объект логики ориентирован на понимание и служит для определения правильности мыслительного процесса, в котором анализируются понятные сущности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Таджиева З.Г., Джавлиева Г.Р., Савенко О.В. *Элементы историзма и методика преподавания математики в начальных классах. Ч.1-2, учебное пособие. Ташкент – 2021.*
2. Джавлиева Г.Р. *Бошланғич синф математика дарслари самарадорлигини оширишда тарихий материаллардан фойдаланишнинг дидактик асослари (монография). Тошкент, 2019.*
3. Исломова Г.Т. *Социально-педагогические основы формирования духовно-нравственных качеств у младших школьников (monograph). Tashkent, 2020.*
4. Джавлиева Г.Р. *«О значении элементов историзма на уроках математики в младших классах» Научно-образовательный электронный журнал Образование и наука в XXI веке Россия Выпуск №6 (сентябрь 2020). С.30-39.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782471>

ГРАММАТИЧЕСКИЙ ПОДХОД КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Иброхимова Н.А

магистрант Наманганского государственного
педагогического института. Узбекистан.
(nilufar-ibrohimova@mail.ru)

Ibrokhimova N

a master degree student at Namangan State
Pedagogical Institute, Uzbekistan.
(nilufar-ibrohimova@mail.ru)

***Аннотация.** Данная статья рассматривает роль грамматики в изучении русского языка и представляет грамматический подход к обучению. Она описывает основные элементы и правила русской грамматики, а также преимущества и критику грамматического подхода. В статье также рассматривается эффективность использования картинок в обучении грамматике русского языка, отмечая их визуальную стимуляцию, создание визуальных ассоциаций и развитие зрительной памяти. Приводится пример использования картины Исаака Левитана "Золотая осень" для иллюстрации прилагательных. В целом, статья подчеркивает важность грамматики и предлагает использование картинок в обучении для повышения эффективности и запоминаемости материала.*

***Ключевые слова:** грамматика, русский язык, правила, подход, обучение, картинки, визуальные ассоциации, прилагательные.*

GRAMMATICAL APPROACH AS A METHOD OF TEACHING RUSSIAN LANGUAGE

Abstract: *Given article examines the role of grammar in learning the Russian language and presents the grammatical approach to teaching. It describes the main elements and rules of Russian grammar, as well as the advantages and criticisms of the grammatical approach. The article also discusses the effectiveness of using pictures in teaching Russian grammar, noting their visual stimulation, creation of visual associations, and development of visual memory. An example is provided using Isaac Levitan's painting "Golden Autumn" to illustrate adjectives. Overall, the article emphasizes the importance of grammar and suggests the use of pictures in teaching to enhance the effectiveness and memorability of the material.*

Keywords: *grammar, Russian language, rules, approach, teaching, pictures, visual associations, adjectives.*

Грамматический подход является одним из основных методов преподавания русского языка, который основан на изучении грамматических правил, структур и форм языка. Грамматика играет фундаментальную роль в языке, поскольку определяет правила и порядок использования слов и конструкций. Понимание и усвоение грамматических правил является неотъемлемой частью развития языковых навыков и грамотности.

Однако, в последние годы возникли дискуссии относительно эффективности грамматического подхода в преподавании русского языка. Некоторые исследователи и педагоги считают, что чрезмерное фокусирование на грамматике может привести к снижению мотивации учащихся и созданию барьеров для их коммуникативных навыков. Вместо этого, они выдвигают альтернативные подходы, такие как коммуникативный подход или контекстно-ориентированный подход, которые ставят акцент на использовании языка в реальных коммуникативных ситуациях.

В свете этих дискуссий возникает необходимость более глубокого исследования грамматического подхода в преподавании русского языка, его эффективности и роли в формировании языковых навыков у учащихся. Это позволит определить оптимальные стратегии и методы, которые объединяют грамматический подход с другими подходами, учитывая индивидуальные потребности и способности учащихся.

Цель данного исследования заключается в обогащении педагогической практики и обеспечении оптимальных условий для эффективного обучения русскому языку, учитывая важность грамматической компетенции в овладении языком.

Грамматика (в переводе с др.-греч. - «буква») как наука является разделом языкознания (лингвистики), который изучает грамматический строй языка, закономерности построения правильных, осмысленных речевых отрезков на этом языке (словоформ, синтагм, предложений, диктем, текстов). Грамматика – это система правил, которые определяют структуру и использование языка. Она описывает правила, по которым слова сочетаются друг с другом, образуя предложения, и определяет правильные формы слов, порядок слов, согласование и другие грамматические явления. Она является важным инструментом для понимания, использования и анализа языка. А также помогает говорящим строить правильные предложения, избегать неправильных конструкций и передавать свои мысли и идеи четко и точно.

Русская грамматика состоит из различных элементов и правил, таких как части речи, падежи, склонения, пунктуация и другие. Все эти элементы и правила русской грамматики взаимосвязаны и определяют правильное использование и структуру русского языка. Понимание и применение этих правил помогает говорящим на русском языке грамотно и точно выражать свои мысли.

Знание русской грамматики позволяет строить правильные предложения и избегать грамматических ошибок. Корректное использование грамматических

конструкций способствует ясности и точности выражения мыслей. Это особенно важно при написании текстов или общении на официальном уровне.

Грамматический подход в преподавании русского языка является одним из основных методов, основанных на изучении грамматических правил и структур языка. Он подразумевает акцент на систематическом изучении грамматики, включая морфологию (формы слов) и синтаксис (сочетание слов в предложениях).

Основная идея грамматического подхода заключается в том, что понимание и усвоение грамматических правил является основой для развития языковых навыков и грамотности. С помощью этого подхода учащиеся изучают грамматические структуры, правила и исключения в контексте русского языка.

Граматику можно обучать с использованием различных материалов и методов, включая интерактивные задания, групповые обсуждения, картинки, таблицы и другие иллюстративные средства. Сочетание грамматического подхода с другими методами и подходами может быть эффективным для достижения оптимальных результатов.

Обучение грамматике русского языка с использованием картинок является исключительно эффективным методом. Картинки могут притянуть и удерживать внимание учащихся, заставляя их углубиться в материал и сосредоточиться на изучении грамматики русского языка. Визуальные образы могут быть невероятно запоминающимися и помогать учащимся лучше понимать и визуализировать грамматические концепции.

Кроме того, использование картинок способствует созданию визуальных ассоциаций. Картинки позволяют учащимся связывать грамматические правила с конкретными образами, что упрощает их запоминание и применение. С помощью визуальных образов учащиеся могут легко представить себе различные ситуации, где используются правила грамматики, и лучше понять их контекст и смысл.

Необходимо отметить, что использование картинок в обучении грамматике русского языка также способствует развитию зрительной памяти.

Визуальные образы насыщают обучение, делая его более живым и запоминающимся.

К примеру, в пособии Поляковой Ю. Д. и Ермаковой Е. В. «Грамматика в картинах русских художников», картина Исаака Левитана "Золотая осень" отлично иллюстрирует тему прилагательного.

Имена прилагательные.
Он какой? Она какая? Оно какое? Они какие?

1 **Посмотрите на пейзаж.**
Покажите на картине небо, облака, лес, деревья, траву, реку.
Какое это время года? Это осень? Это лето? Это зима?

2 **Прочитайте рассказ и скажите, почему осень в России – красивое время года.**
Осень в России – очень красивое время года! Погода ещё тёплая и солнечная. Небо высокое, синее, облака лёгкие, белые. Солнце уже не яркое, но ещё тёплое.
Какой красивый лес! Деревья жёлтые, красные, оранжевые! А трава ещё зелёная. Река неширокая, медленная. Вода уже холодная.
Какой спокойный, тихий осенний день! Золотая осень. Какой талантливый художник!

3 **Соедините слова и напишите 8 словосочетаний.**
Например: тёплый осенний день


| | |
|----------|--|
| погода | синий, синяя, синее, синие |
| небо | белый, белая, белое, белые |
| солнце | талантливый |
| лес | хороший, хорошая, хорошее, хорошие |
| деревья | красивый, красивая, красивое, красивые |
| облака | тёплый, тёплая, тёплое, тёплые |
| вода | холодный, холодная, холодное, холодные |
| художник | осенний, осенняя, осеннее, осенние |
| картина | жёлтый, жёлтая, жёлтое, жёлтые |

4 **Соедините слова и напишите 4 словосочетания.**

| | | |
|-----------|--------------|-------|
| 1. небо | а) синее | _____ |
| | б) серое | _____ |
| | в) белое | _____ |
| 2. река | а) синяя | _____ |
| | б) медленная | _____ |
| | в) широкая | _____ |
| 3. день | а) холодный | _____ |
| | б) осенний | _____ |
| | в) весенний | _____ |
| 4. облака | а) высокие | _____ |
| | б) синие | _____ |
| | в) белые | _____ |

5 **Давайте поговорим.**

Кто написал эту картину? Как она называется? Где она сейчас?
Это красивая картина? Вам нравится картина «Золотая осень»?
Почему?
Какая сегодня погода? Какое небо? Какое солнце? Какие деревья?
Сейчас осень? Почему осень в России золотая?
Как вы думаете, художник Левитан любит осень? Почему?



Использование картинок делает обучение грамматике русского языка интерактивным и вовлекающим. Анализ картинок позволяет учащимся применять грамматические правила на практике и обсуждать их значения и применение в конкретных контекстах. Визуальные образы помогают визуализировать грамматические понятия и связывать их с реальными ситуациями, что способствует более глубокому усвоению материала.

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Грамматика // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.*
2. *Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. — М., 1947.*
3. *Полякова Ю. Д., Ермакова Е. В. Грамматика в картинах русских художников. «Мир.ру», 2022. СПб; Москва.*
4. *Алексеев Ф. С. Быстрый русский. Вся грамматика в схемах и таблицах (издательство: АСТ, 2019г.).*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782494>

O'RTA OSIYO ENEOLIT DAVRI YODGORLIKLARINING O'RGANILISHIGA DOIR FIKR MULOHAZALAR

Azimova Iroda Xomidjon qizi

Farg'ona davlat universiteti,

Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi.

E-mail: iazimova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada muallifning O'rta Osiyo eneolit davri yodgorliklarining o'rganilishi borasidagi fikr-mulohazalari bayon qilingan. Ibtidoiy davr xo'jalik hayotining mazkur davrdagi o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan va ilmiy adabiyotlar orqali xulosalangan.

Kalit so'z va iboralar: Eneolit, O'rta Osiyo, , Janubiy Turkmaniston, Joytun, Sarazm, Anov, Nomozgoh, Geoksur, Sumbar, Artek, Parxay, R.Pompelli, G.Shmidt, B.A.Kuftin, V.M.Masson, V.I.Sarianidi, O.K.Berdiyev, I.X.Xlopin, yodgorlik, manzilgoh, motiga, , metallsozlik.

МНЕНИЯ ПО ИЗУЧЕНИЮ ПАМЯТНИКОВ ЭПОХИ ЭНЕОЛИТА СРЕДНЕЙ АЗИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье изложен взгляд автора на изучение памятников эпохи энеолита Средней Азии. Специфические особенности хозяйственной жизни первобытного периода в этот период были проанализированы и сделаны выводы на основе научной литературы.

Ключевые слова и фразы: Энеолит, Средней Азии, Южный Туркменистан, Джойтун, Саразм, Анов, Номозгох, Геоксур, Сумбар, Артек, Пархай, Р. Помпелли, Г. Шмидт, Б. А. Куфтин, В. М. Массон, В. И. Сарианиди, О. К. Бердыев, И. Х. Хлопин, памятник, металлургия.

OPINIONS ON THE STUDY OF MONUMENTS OF THE ENEOLITHIC PERIOD OF MIDDLE ASIA

ABSTRACT

This article describes the author's opinion on the study of the monuments of the Eneolithic period of Middle Asia. The specific characteristics of the economic life of the primitive period in this period were analyzed and concluded through scientific literature.

Key words and phrases: *Eneolithic, Middle Asia, South Turkmenistan, Joytun, Sarazm, Anov, Nomozgoh, Geoksur, Sumbar, Artek, Parkhai, R. Pompelli, G. Schmidt, B. A. Kuftin, V. M. Masson, V. I. Sarianidi, O. K. Berdiyev, I.H. Khlopin, monument, motiga, metallurgy.*

KIRISH

Tarix fanini o'rganishga xizmat qiluvchi yozma manbalarning paydo bo'lishi miloddan avvalgi IV-III mingyilliklarga borib taqaladi. Kishilik jamiyatining yozuv paydo bo'lgunga qadar davri arxeologik manbalarga tayangan holda qayta tiklanib o'rganiladi. Arxeologik qazishmalar arxeologik qidiruv va sinov natijasida qo'lga kiritilgan ma'lumotlarga tayanib xulosalar chiqaradi [4:6-b]. Jumladan, O'rta Osiyoning eneolit davri tadqiqotchilari ixtiyorida ham yozuvsiz manbalar mavjud bo'lib, bu davrning moddiy va ijtimoiy - iqtisodiy jarayonlari moddiy topilmalar asosida o'rganilgan. Eneolit davri (lotincha "eneus" – mis, "litos" – tosh so'zlaridan olingan) miloddan avvalgi IV-III mingyillikning boshlari bilan chegaralanadi. Eneolit davri yer kurrasining barcha mintaqalarida bir vaqtda boshlanmay, balki, har bir hududning ekologik va tabiiy imkoniyatlariga qarab, turli vaqtda kechgan [9: 133-b]. O'troq xo'jalikning mustahkamlanishi, xo'jalikda motiga-ketmoncha bilan qilinadigan dehqonchilik va chorvachilikning rivojlanishi, irrigatsiya tizimining ravnaq topishi, metalsozlik va to'qimachilik kabi yangi hunarmandchilik turlarining paydo bo'lishi, uy-joylar qurilishida xom g'ishtning ishlatilishi, rangdor va geometrik naqshlar bilan bezatilgan sopol buyumlarning keng tarqalishi eneolit davrining barcha makon-tepalariga xos bo'lgan xususiyat hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Arxeologik tadqiqotlar natijasida arxeologiya fani o'tgan asrning o'zida asosiy manbalarini bir necha yuz barobarga ko'paytirdi. Shunday bo'lishi tabiiy holat, negaki, bu manbalar bitmas tuganmasdir. Tarixda hech narsa izsiz yo'qolib ketmaydi. Tarixiy voqeadan arxivda va yilnomalarda ma'lumot qolmasligi mumkin, ammo, yerda albatta uning izi qoladi. Ana shu izni topish arxeologiyaniing vazifasidir. Bu vazifani bajarish bugungi kunda birmuncha yengillashganini aytish mumkin. Sababi, o'tgan asrda o'tkazilgan arxeologik qazishmalar paytida topilgan buyumlarni kimyoviy tahlil qilishda foydalanilgan usullar zamonaviy texnologiyalarni jamiyatimiz hayotiga kirib kelishi natijasida takomillashdi, aniqlik darajasi ortdi. Natijada, bugungi kunda qadimgi davr tarixini o'rganishdagi muammolar asta-sekinlaik bilan bartaraf etilmoqda. Xususan, O'rta Osiyo eneolit davri yodgorliklarini o'rganilishi dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu doirasida qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Mavzuga doir adabiyotlarni quyidagi guruhlariga bo'lib o'rganish mumkin.

1. Sovetlar davrida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar
2. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda nashr qilingan ishlar.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'rta Osiyo yuksak madaniyat o'chog'i bo'lib, Qadimgi Sharq dunyosining ajralmas qismini tashkil etadi. G'arbda Kaspiy dengizi qirg'oqlaridan sharqda Xitoy chegarasigacha, shimolda G'arbiy Sibir tekisligidan janubda Kopetdog' tog'larigacha cho'zilgan mintaqada eneolit davri qabilalari orasida vujudga kelgan madaniy notekislik yaqqol ko'zga tashlanadi. Aholi o'lkaning shimoliy hududlarida chorchachilik va ovchilik, markaziy va janubiy hududlarida sug'orma dehqonchilik bilan shug'ullangan.

O'rta Osiyoning eneolit davri yodgorliklarining o'rganilishi dastlab amerikalik arxeolog olimlar R. Pompelli va G. Shmidtlar tomonidan amalga oshirilgan qazilma ishlari bilan bog'liq. Tadqiqot ishlari 1904-yil mintaqaning janubiy hududlarida boshlangan. O'tgan asrning 50-yillaridan boshlab B.A.Kuftin, V.M.Masson, V.I.Sarianidi, O.K.Berdiyev, I.N.Xlopinlar tomonidan tadqiqot ishlari davom ettirilgan

va 30 dan ortiq makon-tepa aniqlangan [4: 113-b]. Bugungi kunga qadar ularning 20 tasida qazishma ishlari olib borilgan. Dastlab Janubiy Turkmaniston hududida joylashgan Anov va Nomozgohtepa, keyinchalik Quyi Murg'ob va Tajang daryolari orasidagi Geoksur vohasi yodgorliklari o'rganilib, 3 guruhga ajratilgan. Birinchi guruhga 0,1-2ga maydonni egallagan kichik manzilgohlar, ikkinchi guruhga 4-10ga maydonni egallagan o'rtacha manzilgohlar, uchinchi guruhga 12-20ga maydonni egallagan yirik manzilgohlar kirgan. [9: 135-b]. Anov yodgorligida 4 ta rivojlanish bosqichi aniqlangan bo'lib, eneolit davri xususiyatlari aniq ko'rinadi. Bu yerda tekis joyda asrlar davomida madaniy qatlamlardan hosil bo'lgan tepaliklar yuzaga kelgan bo'lib, ular asosan paxsa uylarning xarobalaridan iborat. Yodgorlikda ikkita tepalik aniqlangan. Shimoliy tepalik qalinligi 14 m keladigan quyi qatlam (Anov I) va qalinligi 5 m keladigan yuqori qatlam (Anov II) dan iborat [3: 69-b]. Anov I va Anov II eneolit, Anov III bronza va Anov IV temir davriga oid ekanligi undan topilgan toshdan, hayvon suyaklaridan, qisman misdan yasalgan mehnat qurollari va taqinchoqlar, sopol idishlarni kimyoviy tahlil qilish asosida isbotlangan. Janubiy Turkmaniston hududi eneolit davri moddiy madaniyatlarini o'rganishdagi yana bir tayanch yodgorlik Nomozgoh I, II, III hisoblanadi. Bu yodgorlik 34m ga teng 6 ta madaniy qatlamga ega. Bu yerda sug'orma dehqonchilik va uy chorvachiligi bilan shug'ullangan aholi hovlilari uylarda yashagan, qishloqlar yiriklashgan, "shaharmonand" qiyofa kasb etgan. Quyi Murg'ob va Tajang daryolari orasidagi Geoksur vohasidan 8 ta qadimgi qishloq topib o'rganilgan bo'lib, mazkur hududdan arxeologik qazishmalar natijasida topilgan manbalar ibtidoiy dinlar va ibodatxonalaridan ham darak beradi. Vohada 4000-5000 kishilik umumiy qabila a'zolaridan iborat aholi yashagan bo'lib, 50-75 ga sug'orish maydonlari aniqlangan [4: 113-b]. So'nggi eneolit davriga oid janubiy-g'arbiy Turkmaniston hududidagi yodgorliklar I.N.Xlopov va N.Avanesovalar tomonidan o'rganilgan. Kopetdog'tog'laridan boshlanuvchi Artek va Sumbar daryolari bo'yida o'ziga xos madaniyat vujudga kelgan bo'lib, Parxay II qabristonidan topilgan ashyoviy dalillar bu hududda aholi m.a. V mingyillikdan to I mingyillik boshlariga qadar uzluksiz yashaganini ko'rsatadi [1: 103-b].

Oʻrta Osiyoning Quyi Zarafshon vohasidagi yodgorliklari 1960-yillarning boshlarida A.Asqarov va Oʻ Islomovlar tomonidan oʻrganila boshlagan. Panjikent shahridan 15 km gʻarbda joylashgan tosh xom ashyosi va rudaga ishlov beruvchi eneolit davri yodgorligi hisoblangan Sarazm 1976-yilda Tojikiston FA Tarix instituti ilmiy xodimi A. Isoqov tomonidan ochilgan [9: 144-b]. Bu makon eneolit davriga oid ilk dehqonchilik markazi hisoblanadi. Qazilma materiallari toshga ishlov berish, sopol hunarmandchiligi, metallurgiya va qurilish ishlari rivoj topganligini koʻrsatadi. Yaqin yillarda F. Razzoqov, G. Karimovalar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar natijasida moddiy madaniyatning yangi qirralari kashf qilinmoqda. Yangi radiokarbon analizlari asosida Sarazm madaniyati m.a. V mingyillikning ikkinchi yarmi – IV mingyillik boshlari bilan sanalanib, xronologik jihatdan Nomozgoh II davriga toʻgʻri kelishi taʼkidlanmoqda. Sarazm Zarafshon vohasi miqyosidagi qadimgi ilk metal davriga oid yagona yodgorlik hisoblanib, aholi oʻtroq dehqonchilik bilan shugʻullangan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Oʻrta Osiyoning eneolit davri yodgorliklari oʻtgan asrning 50-yillaridan boshlab oʻrganilgan. Eneolit davrida Oʻrta Osiyo aholisining madaniyati bir bosqich yuqoriga koʻtarilgan. Lekin, bu hududdagi qabilalarning madaniy va ijtimoiy taraqqiyoti bir xil darajada boʻlmagan. Eneolit davrida Old Osiyo va Mesopotamiyada ilk quldorlik davlatlari vujudga kelgan bir sharoitda Oʻrta Osiyoning janubiy hududlarida protogorodlar kurtak yoza boshlagan. Shimoliy hududlarida madaniy jihatdan orqada qolgan jamiyatlar ovchilik va baliqchilik bilan kun kechirishda davom etgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Аванесова Н.А. Археология Средней Азии: энеолит и бронзовый век. Учебник. С.: “Shabnam otad nur”—Б. 271.
2. Авдусин Д. А. Основы археологии: Учеб. для вузов по спец. «История». — М.: Высш. шк., 1989. —С. 335.
3. Арциховский А. Археология асослари — Т.: Ўқитувчи, 1970.— 285 б.
4. Қабиров Ж., Сағдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси: Олий ўқув юрт. студ. учун қўлланма — Т.: Ўқитувчи, 1990.— Б. 160.
5. Сағдуллаев А. Қадимги Ўрта Осиё тарихи: Ўқув қўлланма. Т.: «Университет», 2004. —Б. 158.
6. Annayev J. T. Jahon arxeologiyasi. O‘quv qo‘llanma. — Т.: “Innovatsiya-Ziyo”, 2020, —В. 116.
7. Egamberdieva N. Arxeologiya. —Т.: «Fan va texnologiya», 2011. —В. 176.
8. Мо‘minov О., Bababekov А. Inson evolyutsiyasi va old tarix. O‘quv qo‘llanma. —Т.: “Innovatsiya-Ziyo”, 2020. — В.260.
9. Xolmatov N. O‘rta Osiyo arxeologiyasi: Tosh, eneolit va bronza davri. Darslik. — S.: “SamDU nashri”, 2021. —В. 250.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782516>

ЭКОНОМИКА БУДУЩЕГО: КАК ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЯЮТ ПРАВИЛА ИГРЫ

Акбарова Мохинур Фарход кизи

студентка 3-курса ТГЭУ

Факультета «Бизнес управление»

E-mail: mohinurakbarova10@gmail.com

«Руководитель, отказывающийся от цифровизации, — это руководитель, не стремящийся покончить с коррупцией», — Ш.М.Мирзиёев

Аннотация: Современный мир переживает цифровую революцию, которая меняет не только нашу повседневную жизнь, но и экономические отношения между компаниями, государствами и потребителями. Цифровые технологии становятся неотъемлемой частью всех сфер деятельности, от производства до обслуживания, от маркетинга до финансов. Экономика будущего уже здесь, и она требует новых подходов и стратегий для успешного существования и развития.

Ключевые слова: цифровизация, коммуникации, цифровая экономика, обмен информацией, эффективность систем.

Abstract: The modern world is experiencing a digital revolution, which is changing not only our daily lives, but also economic relations between companies, states and consumers. Digital technologies are becoming an integral part of all areas of activity, from production to service, from marketing to finance. The economy of the future is already here, and it requires new approaches and strategies for successful existence and development.

Key words: digitalization, communications, digital economy, information exchange, system efficiency.

В прошлом экономика строилась на основе традиционных методов и процессов. Без использования компьютеров, интернета и других современных технологий, бизнесы и предприятия зависели от ручного труда, бумажной документации и медленных коммуникационных средств. Это замедляло процессы принятия решений, усложняло управление и снижало эффективность производства.

Без информационных технологий компании не могли бы так быстро реагировать на изменения на рынке, анализировать данные, автоматизировать процессы и улучшать качество продукции. Без возможности передачи информации мгновенно, бизнесы сталкивались бы с проблемами в области логистики, управления запасами и связи с клиентами.

Процесс интеграции цифровых технологий во все аспекты деятельности выступает ключевым условием прогресса. Новые технологии уже меняют структуру мировой экономики. Более того, без информационных технологий многие отрасли, такие как финансы, медицина, образование и транспорт, не смогли бы достичь такого высокого уровня развития и эффективности, какой мы видим сегодня. Информационные технологии изменили способы работы компаний, облегчив процессы управления, обмена информацией и взаимодействия с клиентами.

Несмотря на очевидное влияние цифровой экономики на экономические процессы и отношения, этот вопрос еще не до конца изучен и нуждается в детальном рассмотрении.

Следует отметить, что в рамках цифровизации экономических отношений недостаточное внимание уделяется аспектам, связанным с развитием цифрового потенциала для достижения инновационного роста отдельных предприятий и отраслей. Кроме того, практически не учитываются институциональные аспекты цифровой экономики, проблемы и перспективы развития бизнеса в условиях становления цифровой экономики. Таким образом,

в целом положение цифровой экономики в общей системе современных экономических отношений отражено неадекватно.

Важным элементом цифровой экономики является производство цифровых продуктов и услуг, связанных с цифровыми технологиями. Несмотря на глобальную нестабильность, данные стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) показывают, что мировая торговля цифровыми товарами стабильно растет (рост около 4 %), а услуги также растут значительными темпами (до 30 % в год). Растут и расходы компаний на исследования в области цифровых технологий. Все это говорит о том, что сектор цифровых технологий играет важную роль в инновационной деятельности.

Чтобы оценить текущее состояние и перспективы цифровой трансформации бизнеса в разных странах, компания Hitachi Data Systems с помощью различных аналитических организаций провела два независимых опроса руководителей высшего звена в США, Латинской Америке, Европе и Азиатско-Тихоокеанском регионе. Данные были получены от 573 респондентов по всему миру. 90% респондентов в мире считают, что проекты цифровой трансформации уже более или менее начались. Выяснилось, что в ближайшие годы цифровая трансформация будет более приоритетным направлением для инвестиций, чем новые продукты и расширение бизнеса. Иностранные компании планируют сосредоточиться на облачных вычислениях (56%), мобильных технологиях (29%) и аналитике (29%) в процессе трансформации.

Согласно рейтингу индекса развития электронного правительства ООН за 2022 год, Узбекистан поднялся на 18 позиций выше результата предыдущего периода, поднявшись на 69 позиций из 195 стран и став одной из самых быстрорастущих стран.

Однако с развитием цифровой экономики возникают и новые вызовы. Кибербезопасность, защита данных, этические вопросы – все это требует внимания и решения со стороны компаний и государств. Президент Республики

Узбекистан Ш.М.Мирзиёев указал на необходимость усиления кибербезопасности, разработки и внедрения единых требований кибербезопасности для всех электронных платёжных систем. А также поручил тщательно проработать планы по увеличению объёма IT-услуг до 20 трлн сумов, экспорта — до 800 млн долларов, внедрение 130 информационных систем и полная цифровизация 750 государственных услуг.

Цифровые технологии также меняют способы взаимодействия между компаниями и потребителями. Онлайн-платформы, социальные сети, мобильные приложения становятся основными каналами коммуникации, позволяя компаниям быть ближе к своей аудитории, быстро отвечать на обратную связь и создавать сообщества вокруг своего бренда.

Однако необходимо помнить, что даже без информационных технологий экономика продолжала бы развиваться. Возможно, это было бы медленнее и менее эффективно, но люди всегда стремятся к улучшению и инновациям. Традиционные методы и подходы могли бы сохранить свое значение и применение в различных отраслях.

Таким образом, цифровые технологии меняют правила игры в экономике, создавая новые возможности для развития бизнеса, улучшения качества жизни людей и роста экономики в целом. Компании, которые будут готовы адаптироваться к новым условиям и использовать цифровые инновации в своей деятельности, смогут выиграть в гонке за будущее и оставаться успешными на рынке. Важно развивать новые стандарты и законы, которые обеспечат безопасность и прозрачность в цифровом мире.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Сергеев, Л. И. Цифровая экономика: учебник для вузов / Л. И. Сергеев, А. Л. Юданова; под редакцией Л. И. Сергеева. — Москва: Издательство Юрайт, 2020. — 332 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534-13619-7.
2. Официальный сайт Государственного комитета Республики Узбекистан <https://my.gov.uz/ru/news/1285>
3. Мохинур А. ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ УЧАСТИЯ СТРАНЫ В МИРОВОМ ХОЗЯЙСТВЕ // *Innovations in Technology and Science Education*. — 2024. — Т. 3. — №. 18. — С. 154-158.
4. Официальный сайт <https://www.gazeta.uz/ru/2023/12/20/digitalization/>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782665>

MALAYZIYA IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH YO‘LLARI

Zakirova Sayyora Alimovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti dotsenti,
iqtisodiyot fanlari nomzodi

Yunusova Maxmuda Almasovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti talabasi
elektron pochta: maxisstat@gmail.com

***Annotatsiya:** Malayziya Janubi-Sharqiy Osiyodagi iqtisodiy rivojlanishning noyob misoli bo‘lib, butun dunyo bo‘ylab tadqiqotchilar va amaliyotchilarning e‘tiborini tortib kelmoqda. Bu mamlakat so‘nggi o‘n yilliklarda qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotidan yuqori texnologiyali sanoat sektoriga o‘tib, sezilarli iqtisodiy o‘zgarishlarni boshdan kechirdi. Malayziyaning iqtisodiy rivojlanish yo‘li tahlili xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, inson kapitalini rivojlantirish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga asoslangan muvaffaqiyatli sanoatlashtirish strategiyasini aks ettiradi. Ushbu mavzuni tahlil qilish mamlakatning muvaffaqiyatli iqtisodiy o‘shishiga hissa qo‘shadigan omillarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi va shunga o‘xshash natijalarga erishmoqchi bo‘lgan boshqa mamlakatlar uchun o‘rganish mumkin bo‘lgan tajribani tushuntiradi.*

***Kalit so‘zlar:** yalpi ichki mahsulot, yalpi ichki mahsulot o‘shish sur‘atlari, qashshoqlik darajasi, aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot, yangi iqtisodiy siyosat, xarid qobiliyati pariteti.*

***Abstract:** Malaysia represents a unique case of economic development in Southeast Asia, which attracts the attention of researchers and practitioners around*

the world. This country has experienced a significant economic transformation in recent decades, moving from an agricultural economy to a high-tech industrial sector. Analysis of Malaysia's economic development path reflects a successful industrialization strategy based on attracting foreign investment, human capital development and economic diversification. Analysis of this topic will provide a better understanding of the factors that contribute to a country's successful economic growth and identify lessons that can be learned for other countries seeking similar results.

Key words: *gross domestic product, growth rate of gross domestic product, poverty level, gross domestic product per capita, new economic policy, purchasing power parity.*

So'nggi yillarda xalqaro munosabatlar rivojlanishida bir nechta yetakchi tendensiyalar yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bir tomondan, barcha mamlakatlar o'zining milliylikini anglashi, davlat suverenitetini mustahkamlashga intilishi kuchayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan esa, iqtisodiy globallashuv va mintaqaviylashuv jadal rivojlanmoqda. Hududlararo hamkorlik va raqobat tendensiyasi shakllanib, xalqaro bozor munosabatlari rag'batlantirilmoqda.

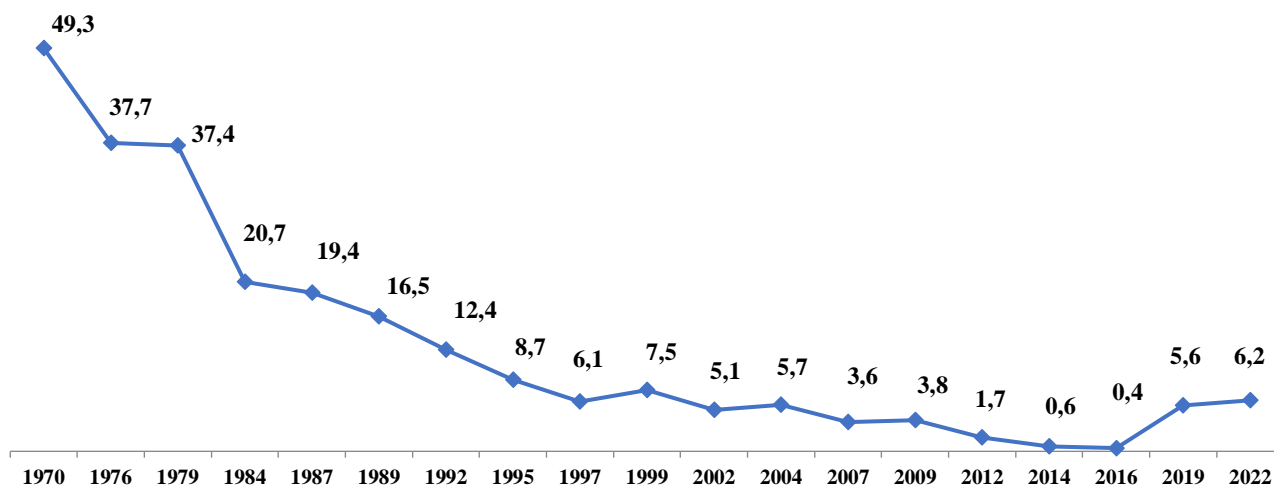
Xususan, Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqasida joylashgan Malayziya davlatida ham ushbu tendensiyalarni kuzatishimiz mumkin.

Malayziya o'ziga xos mamlakatdir. U ko'p millatli hamda tinchlik va hamjihatlikda yashaydigan ko'p madaniyatli jamiyat hisoblanadi. Malayziyada uchta asosiy etnik guruh yashaydi: malaylar (bumiputra deb ham ataladi), xitoylar va hindular. Garchi Malayziya ko'p irqli mamlakat bo'lsa-da, barcha xalqlar ahillikda yashaydi, etnik guruhlar o'rtasidagi ziddiyat kam uchraydi. Barkamol jamiyat va uning xilma-xilligi taraqqiyot va davlat qurilishiga turtki bo'ldi.

Qisqa vaqt ichida amalga oshirilgan muvaffaqiyatli islohotlar tufayli Malayziya davlati nafaqat mintaqada, balki butun dunyoda eng rivojlanayotgan davlatlardan biriga aylandi. Xususan, ta'lim tizimi, iqtisodiyot sohasi, xizmat ko'rsatish sohalari jadal rivojlanmoqda hamda jahon reytingida alohida o'rin tutmoqda.

Aytish joizki, hech bir davlat boshqa bir davlat uchun ideal iqtisodiy model bo'la olmaydi, chunki har bir mamlakat o'ziga xos individual xususiyatlarga ega. Biroq, bir mamlakat tomonidan qo'llaniladigan ba'zi tamoyillar boshqa mamlakatda uning iqtisodiy rivojlanishini tezlashtirish uchun qo'llanilishi mumkin.

1957- yilning 31- avgustida Malay federatsiyasi Buyuk Britaniyadan mustaqilligini ta'minladi. 1957-1970- yillarda mamlakatning iqtisodiy rivojlanish siyosati eksport bozorini rivojlantirishga qaratilgan edi. Asosiy yondashuv "laissez faire" orqali, ya'ni hukumat aralashuvisiz bozor munosabatlariga asoslangan siyosatni amalga oshirishdan iborat bo'lgan. Mustaqillikka erishishdan avval Malayziya xalqining yarmidan ko'pi qashshoqlikda hayot kechirgan. Mamlakatda qashshoqlik darajasi yuqori bo'lgan, 1970- yilda qashshoqlikning umumiy darajasi 49,3 % ni tashkil etgan [1].



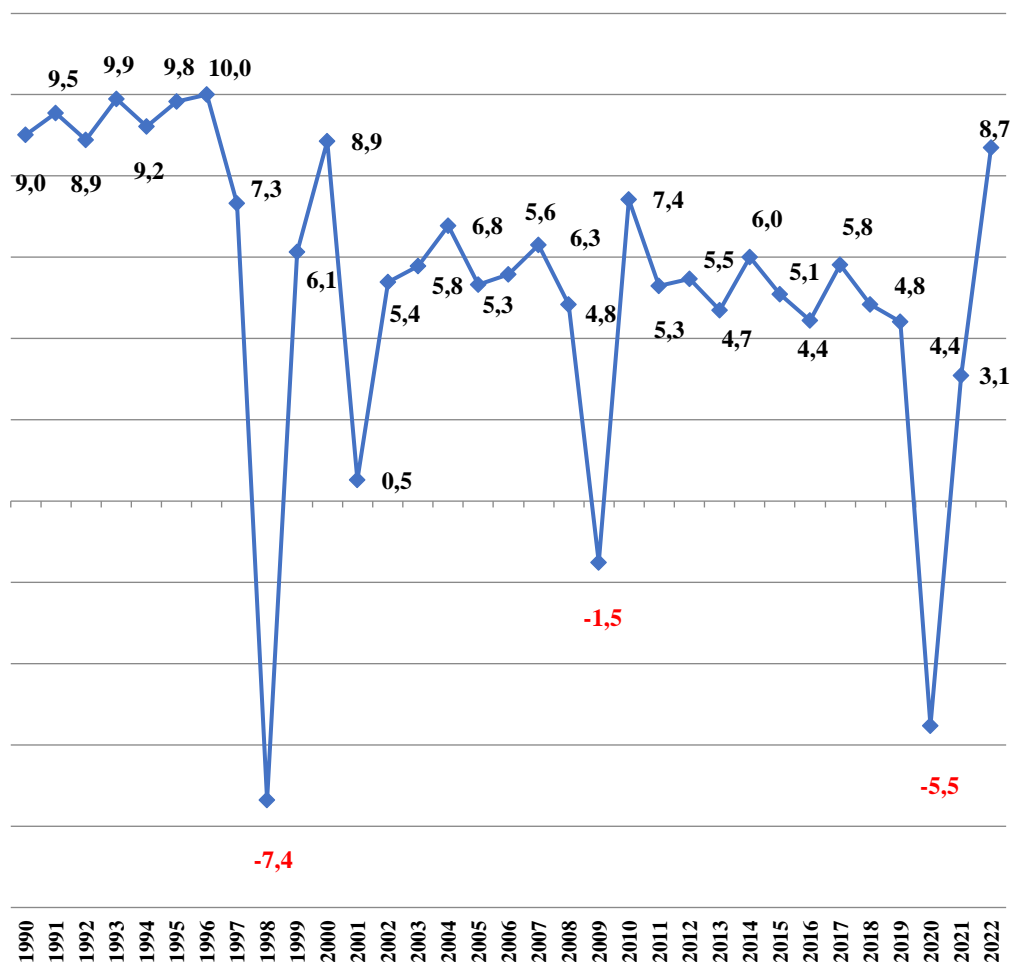
1-rasm. 1970-2022- yillarda Malayziyada qashshoqlik darajasi, % da 1

Malayziya hukumati iqtisodiy inqirozni bartaraf etish maqsadida rivojlanish tashabbuslarini amalga oshirish chora-tadbirlarini ishlab chiqdi. Ushbu tashabbuslar eng avvalo, barcha fuqarolarga foyda keltirishi va nomutanosiblikni kamaytirishi kerak

1 Department of Statistics Malaysia

edi. Mustaqillikka erishilgandan so‘ng, olib borilgan islohotlarning asosiy falsafasi “adolatli o‘shish” tamoyiliga asoslangan. 1971- yilda Malayziyaning uzoq muddatli rivojlanish rejasi asosida Yangi iqtisodiy siyosat (YAIS) ishlab chiqildi. YAISning dastlabki bosqichi 1971-1990- yillarni o‘z ichiga qamrab olgan bo‘lib, unga ko‘ra hukumat sifatli va inklyuziv o‘shishni rag‘batlantirgan holda rivojlanish jarayonlarida mamlakatning hech bir fuqarosini ajratmagan holda iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashi asosiy maqsad hisoblangan [2].

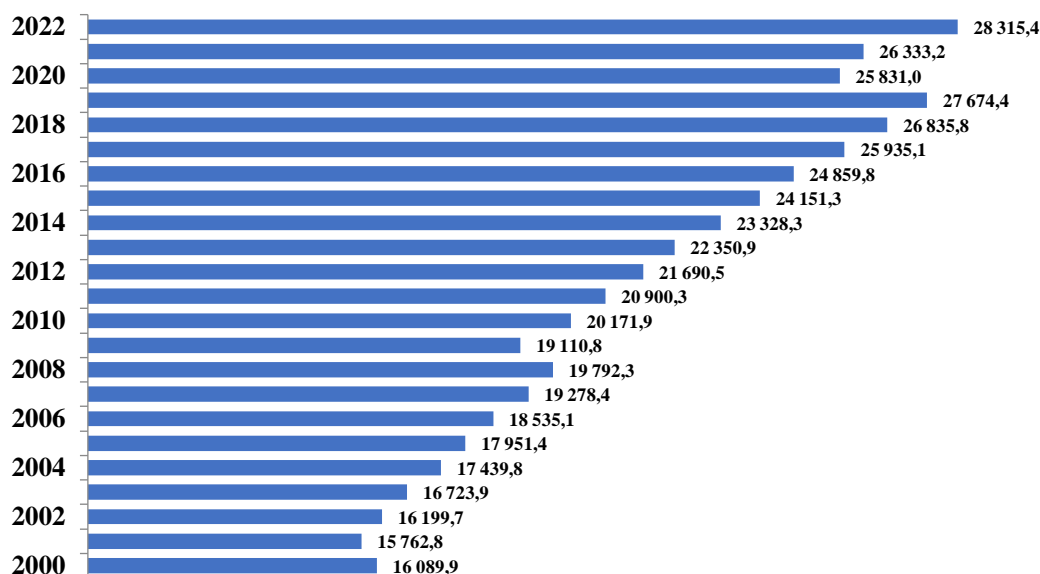
So‘nggi yillarda Malayziyaning real yalpi ichki mahsuloti (YAIM) o‘shish darajasini kuzatish mumkin. 1990-1997- yillarda YAIMning o‘rtacha o‘shish sur‘atlari 9,2 % bo‘lib, 1997- yilda Sharqiy Osiyoda sodir bo‘lgan moliyaviy inqiroz sababli esa bu ko‘rsatkich birmuncha sekinlashdi.



2-rasm. 1990-2022- yillarda Malayziyaning YAIM o‘shish sur‘atlari1

1 Jahon banki rasmiy sayti www.worldbank.org

Shuni ta'kidlash joizki, Malayziya kambag'allikka qarshi kurashda muvaffaqiyatga erishdi. 1990- yildagi umumiy qashshoqlik darajasi 16,5 % ni tashkil qilgan bo'lsa, 2022- yilga kelib bu ko'rsatkich 6,1 % ga kamaydi. Xuddi shunday tendensiya aholining eng kambag'al qatlamlariga nisbatan ko'rsatkichlarda ham kuzatilmoqda.



3-rasm. 2000-2022- yillarda Malayziyaning aholi jon boshiga YAIM hajmi

(2017- yilgi XQP bo'yicha AQSH dollarida)¹

Yangi iqtisodiy siyosat olib borilishi natijasida Malayziya o'rta sinfining paydo bo'lishi, shuningdek, bumiputra qatlamida savdo va sanoat sohalarida muvaffaqiyatli ish-bilarmonlar qatlami paydo bo'lishiga yordam berdi. Yangi iqtisodiy siyosat mamlakatga juda katta ijobiy ta'sir ko'rsatdi hamda Malayziyaning iqtisodiy muvaffaqiyatga erishishiga turtki berdi. Bugungi kunda Malayziya iqtisodiyoti burilish chorrahasida turibdi. Hozirda u o'rta daromad tuzog'iga tushib qolgan va uning kelajakdagi asosiy yo'nalishlaridan biri bu yuqori daromadli davlatlar qatoriga kirishdan iboratdir [3].

¹ Jahon banki rasmiy sayti www.worldbank.org

Malayziya yuqori oʻrta daromadli mamlakat boʻlib, 2022- yil holatiga koʻra aholi jon boshiga YAIM 28 315,4 AQSH dollarini (2017- yilgi xarid qobiliyati pariteti (XQP) boʻyicha) tashkil etdi¹.

Malayziyadagi uy xoʻjaliklarida COVID-19 pandemiyasi sababli milliy kambagʻallik chegarasi daromadlarida qashshoqlik darajasi 2020- yilda 8,4 % ga koʻtarildi. Xuddi shu davrda, Jini indeksi boʻyicha oʻlchanadigan daromadlar tengsizligi 2019- yildagi 40,7 % dan 2020- yilda 41,1 % gacha oʻsdi².

Malayziya iqtisodiyotini yanada yuqori bosqichga olib chiqish maqsadida yangi iqtisodiy modelni ishga tushirdi. Yangi iqtisodiy model xususiy sektorni jonlantirishga, ishchi kuchi sifatini oshirishga, raqobatbardosh milliy iqtisodiyotni yaratishga qaratilib, davlat sektorini iqtisodiy rivojlanish ehtiyojlariga koʻproq moslashtirish uchun yordam beradigan strategik islohotlar tashabbuslarini oʻz ichiga oladi. Bundan tashqari, hukumat teng imkoniyatlar siyosatini amalga oshirishni siyosiy tashabbuslarni shaffofroq va bozorga yoʻnaltirilgan boʻlishini taʼminlab beradigan baʼzi tuzatishlar kiritish orqali davom ettirmoqda.

Xulosa qilib aytish kerakki, Malayziya hozirda bilim infratuzilmasini barpo etish, oʻsish manbalarini takomillashtirish, shuningdek, davlatning barqaror rivojlanishini taʼminlash choralari koʻrmoqda.

Malayziyaning qashshoqlikka barham berish tajribasi har doim jadal iqtisodiy oʻsish va kambagʻallarni qoʻllab-quvvatlash strategiyasi bilan uzviy bogʻliq boʻlgan. Bu muvaffaqiyatlarga ijtimoiy-siyosiy barqarorlik va hukumat tomonidan uzluksiz olib borilayotgan saʼy-harakatlar tufayli erishilmoqda.

¹ Jahon banki rasmiy sayti www.worldbank.org

² Jahon banki rasmiy sayti www.worldbank.org

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Malaysia success story in poverty eradication // Economic planning unit, 2016-2017;*
2. *Э.Ч. Тан, Общий обзор экономики Малайзии - Научно-дискуссионная часть пленарного заседания;*
3. *Л.Ф. Пахомова, Индустриально-информационное развитие Малайзии - Политическое и экономическое развитие отдельных стран;*
4. *Department of Statistics Malaysia // www.dosm.gov.my;*
5. *Jahon banki ma'lumotlari // www.worldbank.org.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782715>

O'SMIRLARDA YOLG'IZLIK HISSINING SHAKLLANISHI

Abdullayeva Risolat Eshonqul qizi

Termiz davlat universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

Amaliy psixologiya yo'nalishi III-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Jumayeva Guljahon Òralovna**

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

***Annotatsiya.** O'smirlik davri bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, bu davrda o'smir fiziologik va psixologik jismoniy jihatdan o'zgarishlarni boshdan kechiradi. Ayni bu davrda o'smir o'zini yolg'iz his qiladi. O'zini yaxshi his qilayotgan do'stlaridan, oilasidan yoki jamiyatdan uzoqlashgandek sezadi. Maqolada o'smirlik davrida yuzaga keladigan yolg'izlik muammosini kelib chiqish sabablari keng yoritilgan. Yolg'izlik har doim ham salbiy jarayon emas balki uning ijobiy tomonlari ham mavjudligi haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** o'smirlik davri, o'smir, yolg'izlik, yosh, ijtimoiy holat, jismoniy holat, ta'lim-tarbiya.*

O'smirlik davriga o'tish sifat jihatdan yangi shakllanishlarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi, ular o'z-o'zini anglashning yangi darajasi, "men-Kontsepsiya" ning shakllanishi deb tushuniladi. O'smirlik 11-12 yoshdan, 14-15 yoshgacha bo'lan davrni o'z ichiga oladi. Aksariyat o'quvchilarda o'smirlik yoshiga o'tish, asosan, 5-sinfdan boshlanadi. «Endi o'smir bola emas, biroq katta ham emas»- ayni shu ta'rif o'smirlik davrining muhim xarakterini bildiradi. O'smirlik bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, fiziologik va psixologik jismoniy jihatdan o'ziga xos xususiyatlari bilan

xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilishi ortadi, xarakteri shakllanadi, ma'naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. O'smirlik balog'atga yetish davri bo'lib, yangi hislar, sezgilar va jinsiy hayotga taalluqli chigal masalalarning paydo bo'lishi bilan ham xarakterlanadi.

O'smirlarda yolg'izlik shakllanishining ilk bosqichlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Yolg'izlik kishinig hissiy holatiga ta'sir etuvchi psixogen omillardan biridir. Inson yolg'izlik sharoitiga tushib qolishi natijasida uning boshqalar bilan munosabatlari uzilib qoladi va kuchli emotsional reaksiyalarni vujudga keltiradi.

Yolgizlik- ob'ektiv mavjud fenomen bo'lib, u haqida fikr yuritish va o'rganish o'ziga xos qadimiy an'analarga ega, ayni paytda ham munozarali muammodir. Uning tabiati, rivojlanishi va namoyon bo'lishi haqidagi nazariyalarda hozirga qadar ham qarama-qarshiliklar kuzatiladi.

O'smirlarda yolg'izlik hissini keltirib chikaruvchi omillar va ularni o'smirlarning individual psixologik xususiyatlariga ta'siri va ruhiy xolatlarini inobatga olgan xolda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish muammosini o'rganish ushbu ilmiy tadqiqotning dolzarb masalalaridan biri ekanligini ta'kidlash joiz. Mazkur muammo ko'plab psixolog olimlar tomonidan o'rganilmoqda. Jumladan, S.G.Korchaginaning tadqiqotlarida yolg'izlikning turlariga identifikatsiya (aynanlashtirish, o'xshatish, tenglashtirish) mexanizmlarining buzilishi natijasi sifatida qaraladi.

Tadqiqotchining ta'kidlashlaricha, o'smirlik davrida o'z-o'zini anglash yolg'izlik fenomeni bilan hamohang kechadi. O'z o'zini anglash o'smirlik davrida o'zining tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlarga o'z-o'ziga bo'lgan qiziqishning natijasi hisoblanadi. O'smirning jismoniy va ruhiy xolatidagi keskin o'zgarishlar nizoli va og'ir kechadi. O'smir atrofdagilarni oson ideallashtiradi, shuningdek ulardan tez ko'ngli qoladi, chukur axloqiy, ruhiy hissiyotlar, dunyoqarashlar iskanjasida qoladi. O'smirning nazarida atrofdagilar uni tushunayotganday tuyuladi, o'z hayolidagi qahramonining timsoli bilan yashaydi. O'smir doimo qahramonliklar ko'rsatishga, o'z yo'lida duch kelgan muammolariga qarshi kurashishga harakat kiladi. Shu yo'l bilan

atrofdagilarga o'zining katta bo'lib qolganligi, o'z mustaqilligi, o'z shaxsining noyobligini isbot qilishga harakat qiladi va bu jarayonda o'z-o'zi bilan suhbat quradi, yolg'izlik holatini boshidan kechiradi. O'z o'y-hayollari bilan tanho qolish o'smirga real hayotda erishishning imkoni bo'lmagan turli holatlari hayolida boshdan kechirish imkoniyatini beradi. "Yolg'izlik tabiiy holat, u o'smir ichki hayoti, ichki dunyosining shakllanayotganligidan darak beradi" deb yozadi I.S. Kon.

Oilada ota-onalar tomonidan bolaning tabiatiga mos kelmaydigan xatti-harakatlarni bajarishga majbur qilish bolada hissiy qo'rquv holatiga olib keladi. Ko'p hollarda ota-onalar farzandlarining qiziqishlarini inobatga olmay boshqa kasbni egallashiga majburlaydi. Bu uchun ular bolaga shart-sharoitlar yaratgan bo'lsa ham, boshqa tomondan ular istaklarini amalga oshirishga to'sqinlik qilgani uchun nafrat hisining shakllanishiga sabab bo'ladi. Keyinchalik bu bola tomonidan maqullanagan bilan ongida esa yolg'izlik, tashlab qo'yilganlik, uni tushunmaslik hissi qoladi. Lekin ba'zi sabablarga ko'ra eng to'g'ri tashkil etilgan tarbiya ta'sirida ham yolg'izlik hissi saqlanib qolishi mumkin. Hatto atrofida qarindoshlar, hamkasblar, do'stlar ko'p bo'lsa ham bu his uni ta'qib etaveradi. Buyuk satirik A. Raykin ta'kidlaganidek: "Odamlar ko'p, ammo gaplashadigan hech kim yuk".

Hamma vaqt ham yolg'izlik yomon holat emas. Shunday vaziyatlar bo'ladiki, insonga o'zi bilan o'zi yolg'iz qolish zarur bo'ladi. Qachonki yolg'izlik insonga azob bera boshlaganda esa muammo vujudga keladi. Psixologiyada sensor deprivatsiya (xissiy-axborotga tashnalik) tushunchasi mavjud. Agar inson o'ziga kerakli miqdorda axborotlarga va taassurotlarga ega bo'lmasa unda psixologik, psixiatrik va somatik tabiatga ega bo'lgan muammolar vujudga keladi. Shuning uchun ham inson axborot va muloqotga nisbatan tashnalikni his qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Xuxlaeva O. V. *Osnovi psixologicheskogo konsultirovaniya i psixologicheskoy kor-rektsii.: uchebnoe posobie dlya studentov vissh. ped. ucheb. Zave-deniy.* / O. V. Xuxlaeva - M.: Akademiya, 2001.-208 s.
2. *Labirinti odinochestva. Sbornik.* / Pod red. Pokrovskogo N.E. M.: EKSMO-Press, 1989. - S. 549
3. Korchagina S. G. *Genezis, vidi i proyavleniya odinochestva: monografiya.* - M.: Moskovskiy psixologo-sosialniy institut, 2005. 196c
4. Kon I.S. *Mnogolikoe odinochestvo.* // *Znanie sila.* 1986. - №12-81-84 s
5. E.G'. G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi" Toshkent. Noshir nashriyoti 2010y 186-197b

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782724>

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KORREKSION TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Teshaboyev Akram Yuldashevich

p.f.n.dotsent, Andijon chet tillar instituti kafedra mudiri.

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqola umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limni tashkil etishning zamonaviy usullarini va ularning natijalarini ko'rib chiqadi. Muqaddimada, korreksion ta'limi talab qilinadigan muammolar haqida umumiy ma'lumotlar taqdim etiladi va maqolaning muhimligiga qaratilgan maqsadlar ko'rsatiladi. Keyinchalik, korreksion ta'limining qanday o'rganilishi kerakligi va uni maqsad va vazifalari ko'rsatiladi. Usullar bo'limida, korreksion ta'limi tashkil etish uchun foydalaniladigan usullar va jarayonlar ta'riflangan. Natijalar bo'limida, bu usullar va dasturlarning o'quvchilar va o'qituvchilar ustida qanday ta'sir qilishi ko'rsatilgan. So'ngra, munozarada korreksion ta'limni tashkil etish usullari va natijalari ustida muhokama qilindi, jumladan o'quvchilar bilan hamkorlik, o'qituvchilar uchun tayyorlash, individual o'quvchilarning ehtiyojlariga javob berish, so'zlashish va muloqot, mustaqil o'rganish kabi muhim muzokaralar o'tkazildi. Maqola, korreksion ta'limni tashkil etishning muhimligi va zamonaviy usullari to'g'risida mustahkam va tahlilga oid ma'lumotlar taqdim etadi.

Kalit so'zlar: korreksiya, analiz, ta'kidlash, o'rganish, tahlil, muhimlik, natijalar, o'quvchi, o'qituvchi, ta'sir, maqsad, mazmun.

KIRISH.

Korreksion ta'limi, umumiy o'rta ta'lim maktablarida muhim bir e'tiborga sazovor bo'lgan mavzu. Bu, o'quvchilarning bilim va o'zlashtirishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limni tashkil

etishning zamonaviy usullari va ularning maqsad va vazifalar tahlili muhimdir. Korreksion ta'limi, o'quvchilarning turli xil qiziqishlari, zarur xizmat ko'rsatishlari va qonunlar bilan ta'minlangan o'qish tajribalarini ta'minlash uchun maqsad qilinadi. Korreksion ta'limining qanday o'rganilishi kerakligi va uni maqsad va vazifalari bilan qanday ta'riflash kerakligi ko'rsatiladi.

Korreksion ta'limi, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qituvchilar uchun muhim bir masala hisoblanadi. Bu tushuncha, o'quvchilarning o'zlarini rivojlantirish va ularning o'zlashtirishlarini ta'minlash uchun juda muhimdir. Zamonaviy usullar bilan korreksion ta'limini tashkil etish quyidagi usullarni o'z ichiga oladi:

- Individual yondashuv: Har bir o'quvchi o'zining xususiyatlari va zarur talablarga muvofiq ravishda yordam olishi lozim. Bu maqsadga erishish uchun o'qituvchilar va murabbiylar o'quvchilar bilan xamkorlikda ishlashlari zarur yordam ko'rsatish uchun individual dasturlar tuzishadi.

- Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish: Zamonaviy texnologiyalar, korreksion ta'limini o'quvchilar uchun yanada qulay va samarali bo'lishida yordam beradi. Virtual darsliklar, interaktiv dasturlar va boshqa texnologiyalar o'quvchilarning ma'lumotlarni oshirish va ularga o'rganishni yanada qulaylashtiradi.

- Hamkorlik: Korreksion ta'limini tashkil etishda o'qituvchilar, murabbiylar, o'quvchilar va ularning oilalari o'rtasida hamkorlik va birgalikning ahamiyati katta. Birgalik tizimi o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

- Monitoring va baholash: O'quvchilarning rivojlanishini va o'zlashtirishlarini baholash uchun monitoring va baholash tizimini tashkil etish juda muhimdir. Bu usul, o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash va ularning o'zlashtirishlarini ta'minlashda yordam beradi.

- O'quvchilarning qiziqishlarini oshirish: O'quvchilarning qiziqtirishlarini oshirish uchun zamonaviy usullar bilan ta'lim berish juda muhimdir. O'quvchilarni motivatsiyalash, ularni qiziqtirish va o'rganishga qiziqishlarini oshirish uchun innovatsion dasturlar va usullar foydalanish muhimdir.

Korreksion ta'limini zamonaviy usullar bilan tashkil etish, o'quvchilarning rivojlanishini ta'minlash va ularning o'zlashtirishlarini oshirishda juda muhimdir. Bu usullar o'quvchilarning potentsiallarini oshirish va ularni muvaffaqiyatli insonlar sifatida tayyorlashga yordam beradi.

Korreksion ta'limi, o'rta ta'lim muassasalarida talab qilinadigan muhim bir maqsadga ega. Bu, o'quvchilarning qiziqishlarini, zarur xizmat ko'rsatishlarini va qonun bilan ta'minlangan o'qish tajribalarini ta'minlashga qaratilgan. Biroq, umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limini o'rganishning zamonaviy usullari va ko'rsatkichlarini kuzatish maqsadida, bir nechta muammolar o'rta chiqmoqda.

Maqsad: Umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limini amalga oshirish va ta'minlashning zamonaviy usullari va qo'llanishlari quyidagi yonalishlarga tayanadi:

a). Korreksion ta'limining o'rganilishi: Umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limining qanday o'rganilishi, o'quvchilarga qanday yaxshi ta'lim berish uchun muhimdir.

b). Korreksion ta'limining maqsadlari. O'quvchilarning qiziqishlarini va zarur xizmat ko'rsatishlarini ta'minlash, ularni qonun bilan ta'minlash va ularning o'qish tajribalarini oshirish uchun maqsadlar belgilanadi.

Bu maqola, korreksion ta'limining umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'rganilishi va ta'minlashning kritik muammolarini yoritadi. Ushbu muammolar korreksion ta'limining muvaffaqiyatli o'rganilishini ta'minlash uchun ilg'or usullar va ko'rsatkichlar bilan qo'llanishning zarur bo'lishini ko'rsatadi.

Usullar:

Korreksion ta'limining zamonaviy usullari va qo'llanishlari ta'riflangan. Bu bo'limda, umumiy o'rta ta'lim maktablarida korreksion ta'limini tashkil etish uchun foydalaniladigan usullar va jarayonlar ta'riflangan. Quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. O'quvchi tanqidiy tahlili: Korreksion ta'limining boshlanishi o'quvchilarning tanqidiy tahlilidan o'tadi. O'quvchilar bilan individual ravishda suhbatlashiladi va

ularning kuchli va qattiq yonlarini aniqlash uchun sinovlar va boshqa ilmiy usullar foydalaniladi.

2. Korreksion ta'limi dasturlari: Korreksion ta'limi dasturlari, o'quvchilarning har birining zarur ko'nikmalarini, talablarni va maqsadlarni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Bu dasturlar boshqaruv va o'quvchilarni qanday o'rganishlari, yordamchi texnikalar, va o'quvchilarning maslahatlari uchun yo'l harakatlarini o'z ichiga oladi.

3. Texnologiya va interaktiv vositalar: Zamonaviy texnologiyalar, komputer dasturlari va interaktiv darsliklar, korreksion ta'limining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Virtual o'quv vositalari, interaktiv darsliklar va boshqa komputerli dasturlar o'quvchilarning o'zlashtirishini va o'zini mustahkam qilishini ta'minlaydi.

4. Ko'chirilgan ta'lim: Korreksion ta'limida ko'chirilgan ta'lim usullari ham muhimdir. Bu usullar o'quvchilarning texnik va professional ko'nikmalarini oshirishda yordam beradi va ularning o'rganishini oshirishga imkoniyat yaratadi. O'quvchilarga boshqalar bilan hamkorlik qilish, jamoatchilikni qo'llash va maslahat berish o'rganiladi.

Bu usullar va dasturlar korreksion ta'limini samaradorligini oshirishga yordam beradi va o'quvchilarning eng yaxshi o'rganishini ta'minlaydi.

Natijalar:

Korreksion ta'limining zamonaviy usullari va qo'llanishlarining natijalari ta'riflangan. Ushbu bo'limda, ko'rsatilgan korreksion ta'limi usullari va dasturlarining o'quvchilar va o'qituvchilar ustida ko'rsatgan ta'sirini tushuntirish maqsadga qaratilgan. Quyidagi muhim natijalar ko'rsatilgan:

1. O'quvchilarning o'zlashtirilishi: Korreksion ta'limining zamonaviy usullari va qo'llanishlari natijasida o'quvchilarning o'zlashtirilishi va professional rivojlanishi ko'payadi. O'quvchilarning texnik va professional ko'nikmalarini oshirish uchun ko'pchilik usullari muvaffaqiyatli ishlaydi.

2. Ta'limning samaradorligi: Zamonaviy usullar va dasturlar foydalanish natijasida korreksion ta'limi samaradorligi oshiriladi. O'quvchilarning o'zlashtirilishi va maqsadlarni olishi samarali bo'lib, ularning o'rganish jarayonlari oshiriladi.

3. Interaktivlik va qiziqishlar: Interaktiv darsliklar, virtual o'quv vositalari va boshqa zamonaviy texnologiyalar foydalanish natijasida o'quvchilar o'rganish jarayonlariga qiziqish tuyuladi. Bu, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o'rganishni ko'proq sevimli qiladi.

4. O'qituvchilarning tayyorgarligi: Zamonaviy korreksion ta'limi usullari o'qituvchilarning tayyorgarligini oshiradi. Ular o'z darslarini qiziqarli va o'quvchilarning maqsadlariga mos ravishda tashkil etishga yordam beradilar.

5. Ko'rsatilgan ta'limning natijalari: Zamonaviy usullar va dasturlar foydalanish natijasida o'quvchilar maqsadlariga erishadi va talab qilinadigan ko'nikmalarini olishadi. O'quvchilarning mustaqil fikrlash va muhokama qilish qobiliyatlari oshadi.

Ushbu natijalar korreksion ta'limi usullari va qo'llanishlarining o'quvchilar va o'qituvchilar ustida qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi va bu usullarning samaradorligini ta'kidlaydi.

Munozara:

Korreksion ta'limni tashkil etishning zamonaviy usullari va ularning natijalari ko'rib chiqilgan. Ushbu bo'limda, korreksion ta'limning zamonaviy usullari va qo'llanishlarining muhimligi va ularning o'quvchilar va o'qituvchilar ustida qanday ta'sir qilishi masalalari munozara qilinadi. Quyidagi muhim nuqtalar ko'rsatiladi:

1. O'quvchilar bilan hamkorlik: Zamonaviy korreksion ta'limi usullari o'quvchilar bilan o'zaro hamkorlik qilishni ta'minlaydi. Bu, ularning o'z fikrlarini bayon qilish va qiziqishlarini oshirishga yordam beradi, shuningdek, o'zlashtirilgan o'rganish jarayonini ta'minlaydi.

2. O'qituvchilar darsga tayyorlanishi: Zamonaviy ta'lim usullari o'qituvchilarni ko'proq tayyorlanishni talab qiladi. Ular o'zlarining darslarini interaktiv qilish, texnologiyalardan foydalanish va o'quvchilar bilan muloqotlarni mustahkam qilishga intiladi.

3. Individual o'quvchilarning ehtiyojlariga javob berish: Korreksion ta'limining zamonaviy usullari individual o'quvchilarning o'zlarining ehtiyojlariga qarab tayyorlanishini ta'minlaydi. Bu, o'quvchilarning har birining o'zlashtirilishiga mos ravishda ta'lim berish imkoniyatini beradi.

4. So'zlashish va muloqot: Interaktiv darsliklar, virtual o'quv vositalari va boshqa zamonaviy texnologiyalar foydalanish natijasida o'quvchilar o'z fikrlarini bayon qilish va muloqot qilish uchun yo'l ochadi. Bu, o'quvchilarning ko'nikmalarini oshirish va ularning o'zlarining qiziqishlarini oshirishga yordam beradi.

5. Mustaqil o'rganish: Zamonaviy korreksion ta'limi usullari o'quvchilarga mustaqil fikrlash va muhokama qilish qobiliyatlari oshirishga intiladi. Bu, ularning o'zlarining o'rganish va o'zlashtirish jarayonlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Munozarada ko'rsatilgan nuqtalar korreksion ta'limini tashkil etishning zamonaviy usullari va ularning o'quvchilar va o'qituvchilar ustida qanday ta'sir qilishi haqida muhokama qiladi va bu usullarning samaradorligini ta'kidlaydi.

XULOSA

Ushbu qismda korreksion ta'limini tashkil etishning zamonaviy usullari va ularning natijalari ko'rib chiqilgan. Muqaddima bo'limida korreksion ta'limi talab qilinadigan muammolar haqida umumiy ma'lumotlar berilgan va korreksion ta'limining maqsadlariga qaratilgan e'tibor qaratilgan. Usullar bo'limida korreksion ta'limi usullari va dasturlari tavsiflangan, jumladan o'quvchi tanqidiy tahlili, korreksion ta'limi dasturlari, texnologiya va interaktiv vositalar, va ko'chirilgan ta'lim. Natijalar bo'limida bu usullar va dasturlarning o'quvchilar va o'qituvchilar ustida qanday ta'sir qilishi ko'rsatilgan, jumladan o'quvchilar o'zlashtirilishi, ta'limning samaradorligi, interaktivlik va qiziqishlar, o'qituvchilarning tayyorgarligi, va ko'rsatilgan ta'limning natijalari. Munozara bo'limida esa korreksion ta'limini tashkil etish usullari va natijalari ustida muhokama qilindi, jumladan o'quvchilar bilan hamkorlik, o'qituvchilar uchun tayyorlash, individual o'quvchilarning ehtiyojlariga javob berish, so'zlashish va muloqot, va mustaqil o'rganish. Barcha bu bo'limlarda

ko'rsatilgan muhokamalar korreksion ta'limini samarali va effektiv o'rganishning asosiy omillarini ta'kidlaydi va zamonaviy ta'lim usullari va dasturlarining o'quvchilar va o'qituvchilar ustida o'zaro foydalanuvchilikni oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. *Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak* Toshkent: O'zbekiston, 20017.-104 bet.
2. Mirziyoev Sh.M. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlitini birgalikda barpo etamiz.* -Toshkent:O'zbekiston, 2016.-56 bet.
3. Abdulla Avloniy. *Turkiy Guliston yoxud axloq* -Toshkent:O'qituvchi, 1994 - 178 b.
4. Abdulla Avlomy. *Muxtasari tarixi anbiyo va tarixi islom* -Toshkent: Fan, 1994 - 293b.
5. Abdurauf Fitral. *Muxtasar islom tarixi* -Toshkent: Fan, 1993 - 172 b.
6. Abdullayeva Sh. A. *Pedagogik diagnostika.* -Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010 - 256 b
7. Abu Abdulloh Muhammad ibn al-Buxoriy. *Hadis («Al-jomi' as-Sahih).* 1-jild. Taijimon Z.Ismoilov – T.: Qomuslar bosh tahririyati, 997, 572 b.
8. Abu Iyso-at-Termiziy. *Sahih Termiziy. Abdug'ani Abdulloh o'g'li taijimasi* -T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1993, 118 b.
9. Voyshvillo ye. K., Degtyarev M.G. *Logika* -M.: Vlados, 1998, 528s.
27. Widdel H. *Fragebogen zur Attribuerung fon Erfolg und Misserfolg in der Schule.* Beltz, 2010 - 189 p.
10. Giddens Entoni. *Sotsiologiya* - T., «Sharq», 2002 y., 848b.
29. Denyakina L. I. *Pedagogicheskaya diagnostika- dvijuShaya sila pedagogicheskogo kollektiva* -Moskva: Universitet, 200, 198 s
11. Jo'rayev R. H. va boshqalar. *Pedagogika fani konsepsiyasi.* -Toshkent: O'qituvchi, 2014.-232 b.
12. Ingenkamp Karlxayns. *Pedagogichen diagnostik.* -Berlin, 1991- 240 p.
13. Jenks C. *The Sjciology of Childhood.* - London, 2005.-196 p.
14. Zimnyaya I.A. *Pedagogicheskaya psixologiya.* -Moskva:Logos, 2G02

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782746>

PERCEPTION AND ITS PATHOLOGIES

Layla Abdullayeva

Student of Applied Psychology, TerDU

Kayumova Gozal Narzullayevna

Teacher of the Department of Psychology of TerDU

Email: gakayumova234@gmail.com

***Abstract:** Three articles provide information on the fact that the perception of things and events depends on the individuality of each person.*

***Key words:** Perception, events, sensory organs, Person, human, psychology, attention, memory, thinking, imagination, feeling and will.*

A person perceives and perceives events in the environment throughout his life. These two concepts are so closely related that it is difficult to understand them separately. We perceive events with the help of our senses, and it is on the basis of these sensations that perception is formed. Intuition reflects some features of things and events in the environment around us, and perception organizes them, shows them in our mind and creates a whole image. Perception is a process of knowing, and it is a complex process compared to intuition. As a person matures, the ability to perceive improves with development.

When a new baby is born, it senses the world, but it cannot perceive it. This process will develop in them later.

The concept of perception is defined differently by different scientists from their point of view. For example, in E. Goziyev's "General Psychology" textbook, "Because

perception is considered a complex and meaningful mental process compared to sensations, all mental states, events, features are properties and the overall content of the human mind, acquired knowledge, experiences, skills are manifested in one period, participate in reflection.

In M.Vahidov's textbook "Psychology" it is mentioned that "perception is the reflection of things and events affecting our sense organs as a whole".

In the textbook "Psychology" by V. Karimova, "Perception is such a form of our knowledge that it provides us with a holistic reflection of the object we need at the same time with its properties and characteristics among many different objects and events in existence." it is said.

Based on the above thoughts, perception is defined as follows: Perception means that the images of events are reflected in a person's mind as a whole, which directly affects the senses.

The perception of things and events depends on the individuality of each person. Because two people may not perceive the same event in the same way. For example, if someone likens a cloud in the sky to different things, for someone else, it may mean nothing but a simple cloud.

Despite the fact that almost all our senses participate in the process of perception, we cannot say that perception consists of a simple sum of our senses. Because in addition to intuition, the experience that a person has gained up to this time is also involved. That is, we know what an object we have seen before and easily perceive it. We have a hard time understanding what we don't see at all.

Attention, memory, thinking, imagination, emotion and will are also involved in the process of perception. In addition, imagination is also important in the process of perception. Z. Ibodullayev stated in the textbook "Medical Psychology" that "reviving, i.e. restoring, previously perceived images in our mind is called "Imagination".

We can say about the participation of the imagination in perception that in the process of perception, a person adds something from himself and expands the content

of the image formed from what he perceives. This process is clearly seen in children. For example: a little girl can imagine her doll as a baby and call it "Alla".

The participation of emotions in perception is reflected in relationships. For example: to a person who is scared in the dark at night, an ordinary duck looks like a person who is lying in wait. And on the contrary, if a person is in a good mood, everything can seem beautiful to him.

The importance of intuition in perception is that every sense organ has the most important place. That is, we can say that we can see a picture while perceiving, see the interlocutor while perceiving his thoughts, hear the interlocutor while perceiving his thoughts, taste while evaluating food, smell while perceiving a perfume, and so on.

Attention is also important in perception, so that only when we pay attention to things and events, we perceive them clearly.

A person perceives based on his previous experience, and this process is related to memory.

We clarify the content of our perception by naming things.

Thinking becomes active when we perceive something that we have not seen before. Thinking is also an important process, and perception is also slow in a mentally retarded person.

REFERENCES:

1. Ahrorov V. "Menejment va marketing psixologiyasi" - Samarqand. 2018
2. Karimova V. M "Ijtimoiy psixologiya" - Toshkent. 2012
3. Nishonova Z. T, "Psixologik Xizmat" - Toshkent 2007.
4. Hayitov O. E. 'Boshqaruv psixologiyasi" - Toshkent. Istiqlol nashriyoti.2021.
5. Kayumova, G., & Suyunova, D. (2023). *THE ROLE OF PARENTS AND TEACHERS IN THE DISCLOSURE OF A CHILD'S ABILITY. Models and methods in modern science*, 2(1), 133-135.
6. Abdullayeva, L., & Kayumova, G. Z. N. (2024). *BOSHQARUV JARAYONIDA RAHBAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences*, 3(4 SPECIAL), 530-532.
7. Narzullayevna, K. G. Z. (2023). *Destruktiv xulq-atvor nazariyalari. Technical science research in uzbekistan*, 1(5), 65-67.
8. Narzullayevna, K. G. Z., & Qizi, Y. M. H. (2022). *NEGATIVIZM DESTRUKTIV SHAXS XUSUSIYATI SIFATIDA. Science and innovation*, 1(B3), 851-853.
9. Narzullayevna, K. G. (2022). *Psychological effects of motivation of marriage in young people on family strength. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(6), 301-303.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782785>

EGOISTIK XULQ-ATVORNING MOTIVATSION ASOSLARI

Karayeva Yulduz Xushbakovna

TerDU psixologiya kafedrası v/b dotsenti,
psixologiya bo'yicha falsafa doktori PhD,

Email: karayevayulduz@mail.ru

Annotatsiya: Bugungi kunda shaxsni o'rganish uning hulq-atvor xususiyatlarining motivatsion asoslarini o'rganish bilan bog'liq masala bo'lib, bugungi kunda zamonaviy psixologiya fanining o'rganish ob'ektiga aylanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan psixologik tadqiqotlar oldiga birinchi navbatda hulq atvorning motivatsion asoslari, unga ta'sir etish omillarni har tomonlama o'rganish vazifasini qo'yimoqda. Ushbu maqolada egoizm motivatsion holat sifatida olimlar tomonidan o'rganilgan nazariy qarashlar tahlil etilgan bo'lib va eksperimental jihatdan o'rganilgan.

Kalit so'zlar: egoizm, altruizm, egotsentrizm, egoistik shaxs, hulq-atvor, shaxsning egoistik yo'nalganligi, o'smirlilik davrida egoizm

MOTIVATION BASIS OF EGOTIC BEHAVIOR

Abstract: Today the study of personality is an issue related to the study of the motivational basis of his behavioral characteristics, and today it is becoming an object of study of modern psychology. From this point of view, psychological researches are faced with the task of comprehensively studying the motivational bases of behavior and the factors influencing it. In this article, the theoretical views of egoism as a motivational state, studied by scientists, are analyzed and studied experimentally.

Key words: egoism, altruism, egocentrism, egoistic personality, behavior, egoistic orientation of personality, egoism in adolescence.

KIRISH: Egoizm shaxsning motivatsion-mazmuniy asosiy xislatlaridan biri bo'lib, hozirgi vaqtgacha eng kam o'rganilgan va ta'riflangan xususiyatlaridan biri bo'lib qolmoqda. Jamiyatda shaxs va uning hulq atvorini o'rganish barcha ijtimoiy fanlar qatorida psixologiya fanining ham asosiy masalalaridan hisoblanadi. Shaxsdagi

salbiy deb qaraladigan xususiyatlardan biri -egoizm bo'lib, bu boshqa odamlar va ijtimoiy guruhlarning ehtiyojlari va manfaatlaridan qat'iy nazar, insonning o'z shaxsiy ehtiyojlari va manfaatlarini qondirish istagidir, deya ta'kidlanadi

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zamonaviy psixologiyada "egoizm" atamasi ko'p qo'llanilmaydi, bunga uning mohiyati to'g'risida tasavvurlar ko'p ma'noziligi sabab bo'lishi mumkin [6:207].

Egoizm- bu insonning faqat o'z manfaati yoki faqat o'z foydasi uchun harakatlanishini tavsiflovchi motivatsion holatidir.

Egoist esa - bu o'z maqsadlariga erishish uchun boshqa odamlarning his-tuyg'ulari, manfaatlari va huquqlarini e'tiborsiz qoldiradigan, shuningdek, o'z xohish-istaklarini amalga oshirish uchun belgilangan qoidalarni buzishga, boshqalardan foydalanishga yoki hatto ularga zarar yetkazishga moyil bo'lgan kishi. Biroq, egoizm nafaqat shaxsning motivatsiyasi va xarakterida namoyon bo'ladi, balki u o'zini hayotiy tamoyil va falsafiy ta'limot sifatida e'lon qiladi. Axloqiy egoizm nazariyasiga ko'ra, inson o'ziga nisbatan ustun burchga ega, shuning uchun u uchun faqat o'z manfaatlari muhim [5:105]. U boshqalarni faqat o'zining "Men"i doirasi bilan cheklaydi, aksincha boshqalar haqida qayg'uradi va o'zini butunning bir qismi deb biladi. Boshqacha qilib aytganda, egoizm asosan maqsadga qaratilgan xulq-atvor sohasida uchraydi. Hozirgi kunda psixologiya fanida ikki qarama-qarshi kontseptsiyalar mavjud bo'lib, biri egoizmning biologik tarafini ta'kidlasa, ikkinchisi esa – shaxs egoizmini shakllanishida ijtimoiy omillar ustuvorligini uqtirib o'tadi.

Egoizm o'z nazariyasiga ko'ra, inson o'ziga nisbatan ustun burchga ega, shuning uchun unga faqat o'z manfaatlari muhim [2:14-23]. U boshqalarni faqat o'zining "men"i doirasi bilan cheklaydi, boshqalar u haqida qayg'urishlarini hoxlaydi. Boshqacha qilib aytganda, egoizm asosan o'z ehtiyojlarini yuzaga chiqarishga asoslangan maqsadga qaratilgan xulq-atvor sohasida uchraydi.

NATIJALAR: Psixolog K.Muzdybaevning fikricha, egoizmga moyillik shaxsning yosh xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, inson yoshi ulg'aygan sari, egoizmga moyillik darajasi ham pasayib ketadi [1:464]. Hozirgi kunda psixologiyada shaxsning

egoistik hulq ko‘rinishlarini o‘rganish bo‘yicha adabiyotlar yetarli emas, uni eksperimental o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj esa psixodiagnostik metodikalarga bo‘lgan talabni kuchaytiradi. Ye.P.Ilining “Psixologiya pomoshchi. Altruizm, egoizm, empatiya” nomli kitobida egoizmni o‘rganishga oid bo‘lgan bir necha metodikalar berilgan bo‘lib, ulardan O.F.Potyomkinaning “Shaxsning motivatsion ehtiyojlar sohasidagi ijtimoiy psixologik ustanovkalarni diagnostika qilish” (Altruizm, egoizm shakallari asosida), “Altruizm – Egoizm” testi, K.Muzdybaevning “Dispozitsion egoizm shkalasi” shular jumlasiga kiradi[4: 576].

Egoizm va shaxs xususiyatlari orasidagi bog‘lanishlar

(Mann-Uitni mezon asosida)

| | Egoizm | Ekstraversiya | Neyrotizm | Yolg‘on (Ayzenk) | Vijdonlilik | Da‘vogarlik darajasi | O‘z-o‘zini baholash | Qabul-qilish | Hamkorlik | Simbioz | Avtoritar | Kichik omadsiz | Altruizm |
|---------------------------|---------|---------------|-----------|------------------|-------------|----------------------|---------------------|--------------|-----------|---------|-----------|----------------|----------|
| Egoizm | 1 | | | | | | | | | | | | |
| Ekstrovertsiya | -,141* | 1 | | | | | | | | | | | |
| Neyrotizm | ,127 | ,132 | 1 | | | | | | | | | | |
| Yolg‘on (Ayzenk bo‘yicha) | ,160* | -,131 | -,347** | 1 | | | | | | | | | |
| Vijdonlilik | -,332** | ,182** | ,124 | ,065 | 1 | | | | | | | | |
| Da‘vogarlik darajasi | -,014 | ,099 | ,045 | ,098 | ,122 | 1 | | | | | | | |
| O‘z-o‘zini baholash | -,228* | ,186** | -,019 | ,063 | ,137* | ,168* | 1 | | | | | | |
| Qabul qilish | ,131 | ,074 | ,269** | -,069 | -,045 | -,142* | ,057 | 1 | | | | | |
| Hamkorlik | -,134* | -,042 | ,003 | -,014 | -,042 | ,041 | -,050 | -,276** | 1 | | | | |
| Simbioz | -,192** | -,013 | -,072 | ,001 | -,019 | -,023 | ,159* | ,175** | ,378** | 1 | | | |
| Avtoritar | -,108 | -,128 | -,126 | ,043 | -,090 | ,106 | -,198** | -,414** | ,436** | ,383** | 1 | | |
| Kichik omadsiz | ,160* | ,070 | ,102 | ,136* | -,127 | -,104 | ,071 | ,678** | -,369** | -,102 | -,244** | 1 | |
| Alruizm | -,268** | ,238** | ,155* | -,205** | ,339** | ,058 | ,265** | ,041 | ,108 | ,109 | ,019 | -,090 | 1 |

* - $p \leq 0.05$; ** - $p \leq 0.01$

MUHOKAMA: Shaxsda egoizm qanchalik yuqori bo'lsa, ekstrovertlik shunchalik kam bo'ladi, ya'ni introvert insonlar ko'proq egoist bo'lishadi ($r=-0,141$; $p\leq 0,05$). Bizga ma'lumki, introvertlarning «Men»i ichkariga o'zlariga qaratilgan bo'ladi. Shuning uchun ular ko'proq o'zlarini o'ylaydilar.

Egoizm va yolg'onchilik orasida musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,160$; $p\leq 0,05$). Shaxsda egoizm qanchalik yuqori bo'lsa, yolg'onchilik ham shunchalik ko'p bo'ladi. Egoist o'smirlar ko'proq yolg'onchi bo'lishadi, ular ko'proq o'zlarining foydalariga, vaziyatdan chiqish uchun himoya mexanizmi sifatida yolg'on dan ko'proq foydalanadilar.

Egoizm va vijdonlilik orasida manfiy bog'lanish aniqlandi ($r=-0,332$; $p\leq 0,01$). Shaxs qanchalik ko'p vijdonli bo'lsa, unda egoizm shunchalik kam bo'lar ekan. Vijdonlilik axloqiy kategoriya bo'lib, insonning oliy hislari bilan bog'liq.

Egoizm va o'z-o'zini baholash orasida manfiy bog'lanish aniqlandi ($r=-0,228$; $p\leq 0,05$). Shaxsda egoizm qanchalik yuqori bo'lsa, u o'zini shunchalik past baholaydi. O'zini past baholash, odam o'zini boshqalardan ustun emasligini tan olish, boshqalarning manfaatlari uchun o'z manfaatlarini e'tiborsiz qoldirishi, o'zini har tomonlama, sababsiz qurbon qilishidir.

Egoizm va hamkorlik orasida manfiy bog'lanish aniqlandi ($r=-0,134$; $p\leq 0,05$). Ota-ona farzandi bilan qanchalik ko'p hamkorlikda faoliyat yuritsa, egoizm shunchalik kam bo'lar ekan. «Kooperatsiya» – ota-ona-bola munosabatlari tizimidagi o'zaro hamkorlikni anglatadi. Bunda ota-ona o'z farzandining hayoti bilan qiziqadi va doim uni qo'llab-quvvatlaydi. Demak, ota-ona farzandining o'qishi, qiziqishlari, do'stlari bilan qiziqib hamkorlikda faoliyat yuritsa, shaxsda shunchalik egoizm kam shakllanar ekan.

Egoizm va simbioz orasida manfiy bog'lanish aniqlandi ($r=-0,192$; $p\leq 0,01$). Ota-ona farzandi bilan qanchalik ko'p simbiotik munosabatda bo'lsa, egoizm shunchalik kam bo'lar ekan. «Simbioz» – mazkur shkalaga tegishli savollar orqali ota-onaning o'z farzandi bilan bir tan-u, bir jon bo'la olishi nazarda tutiladi. Ota-onaning farzandiga

doimo g'amxo'rlik qilishi, u haqida doimo qayg'urishi, farzandda egoistik xulq-atvorning rivojlanmasligiga olib kelar ekan.

Egoizm va «kichik omadsiz» shkalasi orasida musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,160$; $p\leq 0,05$). Ota-ona farzandi bilan qanchalik "kichik omadsiz" munosabatida bo'lsa, egoizm shunchalik ko'p bo'lar ekan. «Kichik omadsiz» – bunda ota-ona o'z farzandining muvaffaqiyatsizligini qanday qabul qilishi nazarda tutiladi, ya'ni ota-ona o'z farzandini boricha qabul qiladimi yoki uni doim tanqid qilib qabul qiladimi, shu holat bo'yicha ota-onaning bolaga emotsional munosabati aniqlanadi.

Egoizm va altruizm orasida manfiy bog'lanish aniqlandi ($r=-0,268$; $p\leq 0,01$). Shaxsda qanchalik egoizm kuchli bo'lsa, unda altruizm shunchalik kam bo'ladi.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, jamiyatda shaxsning ma'naviy kamoloti hamma vaqt ham muhim masalalardan bo'lib kelgan. Shaxs psixologiyasini o'rganar ekanmiz, uning ma'lum bir xususiyatlari va hulq ko'rinishlarini bevosita kuzatish orqaligina o'rganib bo'lmasligiga ishonamiz, chunki bu xususiyatlarda turg'unlik, barqarorlik va izchillik yo'q. Shu bilan birga, turli xil ilmiy yo'nalish vakillari shaxs xususiyatlari tushunchasini turli xil yondoshuvlar asosida tushuntiradilar, biz esa o'zimizning tadqiqot ishimizda egoizmni turli yosh davrlarda namoyon bo'lishi, darajalarini tajribalar asosida o'rgandik va keyingi tadqiqotimizda egoizm yuqori ko'rsatkichdagi sinaluvchilar bilan psixokorreksion dastur asosida o'rganishni vazifa qilib belgiladik.

ADABIYOTLAR:

1. *Bojovich L.I. Lichnost i yeyo formirovanie v detskom vozraste Moskva: Prosveuyenie, 1968. 464 b.*
2. *Yershova R.V. Issledovanie organizovannosti v psixologii. Vestnik RUDN 2007, № 2, 14—23 b.*
3. *Ilin E.P. Psixologiya obuyeniya i mejlichnostnyx otnosheniy. Peterburg: Piter, 2014. 576 b.*
4. *Levit L.Z. Lichnostno-orientirovannaya kontsepsiya schastya. Vestnik Odesskogo natsionalnogo universiteta. 2012, № 8, 105—177 b*
5. *Petrov E.F. Egoizm: filisofsko-psixologicheskiy ocherk M.: Nauka, 1969. 207 b*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782898>

QADIMGI XORAZMDA SHAHARSOZLIKNING PAYDO BO‘LISHI, O‘RGANILISHI VA REKONSTRUKSIYASI

Madrimov Og‘abek Javlonboy o‘g‘li

Termiz davlat universiteti tarix
fakulteti arxeologiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqoloda Qadimgi Xorazm diyorida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar, hozirgi kunda Xorazmda olib borilayotgan arxeologik tadqiqotlar va shaharlarni rekonstruksiya hamda O‘zbekiston va chet el olimlarining izlanishlari va ilmiy xulosalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Tozabog‘yop, Tolstov, Ko‘kcha 3. Amirobod, V. M. Masson, Xvarizam, Avesto, Xazorasp, Katqal‘a.

Qadimgi Xorazm Amudaryoning quyi havzalari ya‘ni O‘zbekiston Respublikasi, uning tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasi hamda qo‘shni Turkmaniston Respublikasining Toshovuz viloyatini o‘z ichida oladi. Bu zamin qadimiy sivilizatsiya o‘choqlaridan biri hisoblanadi. Bunga sabab Amudaryoning quyi oqimida joylashganligi va o‘z yozuviga ega bo‘lganligi va ko‘plab shahar qal‘alarni bunyod etilganligini biz tarixdan yaxshi bilamiz. Xususan, O‘rta Osiyoliklar muqaddas kitobi hisoblangan Avestoda ham tilga olinadi. Shuningdek yunon-rim tarixchilarining asarlarida ham tilga olinadi. Xususan Xorazm nomi turli xil yozma manbalarda uchraydi: Xorazmiya, Xvarazmish, Xvarizam nomlari bilan uchraydi. Endi Xorazmda shaharsozlikning boshlanishi davlatchilikning O‘rta Osiyoda shakllanishiga to‘g‘ri keladi ya‘ni ilk davlatchilik shakllangan davrga to‘g‘ri keladi. Bu davr miloddan avvalgi VII – VI asrlarga to‘g‘ri keladi. Xususan Ahmadali Asqarov ustozimiz akademik o‘zining tadqiqotlaridan ko‘p yillik tajribalardan kelib chiqib Xorazmda

shaharsozlikning boshlanishiga O‘zbekiston janubiy hududlaridan ya’ni qadimgi Baqtriyadan aholi ko‘chishi natijasida Xorazmda shaharsozlik elementlari ko‘zga tashlanadi ya’ni janubning elementlari ko‘p uchraydi. Xususan Baqtriyaning memorchilik, qurilish elementlari yaqqol ko‘zga tashlanadi deb fikr bildiradi va buni 2001-yilda Xorazm tarixiga doir maqola yozib maqolasida batafsil yoritadi. Ustoz akademik Ahmadali Asqarov fikri bir tomonlama to‘g‘ri albatta lekin boshqa olimlarni fikri esa boshqacharoq.

Xususan Xorazm arxeologiyasini o‘rgangan atoqli olim rus olimi Sergey Tolstov esa bu fikrga qo‘shilmagan. Ular Ko‘zali qir shahrini sanasi yoshini miloddan avvalgi VII asr deb beradi. Shuningdek Yahyo G‘ulomov ham Xorazmni tarixini arxeologiyasini o‘rgangan va ular ham Xorazm shaharlari yoshini miloddan avvalgi VII asr ham emas deb fikr bildiradi. Qadimgi Xorazm diyori o‘ziga xos qadimgi tarixga ega va o‘ziga xos tomonlari bordir. Masalan, hozirgi kunda butun jahon e’tiborini o‘ziga tortib kelayotgan O‘zbekistonning yirik shaharlari turizm markazlaridan biri bo‘lgan Xiva shahridir. Xiva shahri Xorazmning qadimiy shaharlaridan biri bo‘lib miloddan avvalgi V asrda paydo bo‘lgan Yoshi 2500 da. 1997 – yil YUNESKO tomonidan 2500 yilligi nishonlandi va Xiva shahriga “Ming gumbazli shahar” nomi berildi va yana shuningdek “Ochiq osmon ustidagi muzey” nomi berildi. Bu nomlar Xorazm davlatchiligi muhim ahamiyatga ega ekanligini bildiradi va o‘ziga xos tarixga egadir. Qadimgi Xorazm tarixini o‘rganishda keng yoritib berishda arxeologiyaning xizmati kattadir. Xususan XX asrda O‘rta Osiyoda arxeologik tadqiqotlar juda keng miqyosda olib borildi. Xususan Xorazmda ham shunday arxeologik tadqiqot ishlari olib borildi. Birinchi bo‘lib Xorazm arxeologiyasini o‘rganishda rus olimi arxeolog etnografi Sergey Pavlovich Tolstovning xizmati kattadir. Tolstov dastlab 1937 – yilda ish boshlaydi va hu asosda Xorazm arxeologik kompleks ekspeditsiyasini tashkil etadi. Uning ekspeditsiyasi natijasida ko‘plab yodgorliklar aniqlanadi 200 dan ortiqdir. Shular jumlasiga Jombos IV, Ko‘kcha 3,5, Tolstov Makoni Tozabog‘yop madaniyati, Kalta minor madaniyati, Yonbosh qal’a, Amirobod va Suvyorgan madaniyatlarini aniqlaydi. Xususan shuningdek Ko‘zali qir, Xazorasp, Jombosqal’a, Oybo‘yirqal’a,

Qal'ali qir, Tuproqqal'a, Xuznduztepa, Yonboshqal'a, Teshikqal'a, Oqshaxonqal'a va Xiva kabilardir. Xususan Sergey Paxlovich Tolstov Xorazmda, Qoraqalpog'istonda arxeologik ekspeditsiyalar olib bordi. Shuningdek Qizilqumning bir qismi va Sultan Uvays tog' tizmasi bo'yidagi qadimgi Xorazm yodgorliklarini topib o'rganadi. 20 yil davomida 1937 – 1956 – yillar davomida u ayniqsa Ko'zali qir shahrini o'rganadi va uning mudofa davrlari va ahtining joylashishini o'rganadi va shahar yoshini miloddan avvalgi VII – VI asrlar deb baho beradi. Shuningdek Sergey Paxlovich Tolstov birinchi bo'lib O'rta Osiyoda raqamli arxeologiyadan foydalangan. Buning isboti sifatida XX asrda o'rgangan Amirobod madaniyatida birinchi bo'lib yodgorliklarni XX asr 40 – yillarida samalyotda fotosyomka qilgan. Ya'ni fotoapparat bilan rasmga olgan. Bu shuni ko'rsatadiki Xorazm safarlari ancha aniq o'rganganligini ko'rsatadi. Yana shuningdek XX asrda Xorazm arxeologiyasi tarixini o'rgangan olim Yahyo G'ulomovdir. Akademik Yahyo G'ulomov asosan Xorazm shaharlarining qayerdan suv olganini suv olish manbasini o'rgangan. Uning asari "Qadimgi Xorazmning sug'orilish tarixi" asaridir. Bu asarni men o'qiganman. Xorazmning qadimgi davrdan to hozirgacha bo'lgan sug'orish inshootlari kanal, daryo va hokazo berilgan. Men maslahat berardim Xorazm tarixiga yoshlarni qiziqishini. Shu kitobni o'qishni maslahat berardim. Chunki menimcha qanday shahar davlat bo'lsa ham ular biron bir daryo yoki buloqdan suv ichgan bo'lishi kerak. Shahar yoki qishloq aholisiga bu albatta zarur va davr taqozoasi bo'lgan. Yana bir arxeologikdan bittasi Xorazm arxeologiyasi tarixining rivojlanishiga hissa qo'shgan odam Mambetullayev Mirzamurod tomonidan 1979 – yil Oybo'yir qal'adan sopol ustiga yozilgan yozuv namunalari topildi. Oybo'yirqal'adan topilgan yozuv O'rta Osiyodagi oromiy yozuvidagi eng qadimiy yozuv namunasi hisoblanadi.

Chunki Xorazm ham Baqtriya kabi Ahamoniylar imperiyasi tarkibida bo'lgan. Xorazmning shuningdek Tuproqqal'a shahar yodgorligi juda muhimdir. Bu shahar podsho saroyi zallar va haykallar topilgan. Bu yodgorlikni Sergey Pavlovich Tolstov o'rgangan,. Maydoni 100 gektardan ortiqdir 20 dan ortiq loy haykallar topilganligi aytiladi. Shu kabi arxeologik tadqiqot ekspeditsiyalar natijasida va ularning

tadqiqotlari natijasida Xorazm tarixi yanada boyidi va tanildi. Mening fikrim hali o'rganiladigan narsalar bor shuningdek haqli yodgorliklar to'liq o'rganilib bo'linmagan yodgorliklar ham bor narsalar Katqal'a yodgorligidir. Bu yodgorlikni o'rganish hozirgacha ham davom etmoqda va bu tadqiqotlar natijasida Xorazm tarixining deyarli hali bir qismi yoritildi hali ochilmagan qirralari ko'pdir. Hozirgi kunda Xorazmda arxeologiklar tadqiqotlar davom etmoqda. Xususan Xorazmning qadimiy shaharlari: Katqal'a, Qalajiqal'a, Xumburtepa, Xazorasp va Olma otishgahn qadimiy ko'hna manzilgohlarida arxeologik dala tadqiqotlari olib boriilmoqda. Hozirgi kunda Xorazmda Mamun akademiyasi ish faoliyat olib bormoqda. Xiva shahrida joylashgan. Hozirda bu yerda arxeolog va yosh tarixchilar o'z tadqiqotlarini olib bormoqda. Ayniqsa u yerda Xorazm arxeologiyasiga katta hissa qo'shgan ustozimiz Bahrom Sadullayev ish olib bormoqda. Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktoridir. Ko'plab yillardan buyon ustoz Katqal'ada arxeologik dala tadqiqot ishlarini olib bormoqda va bu tadqiqotlar natijasida Xorazm arxeologiyasi tarixining ko'p qirralari yoritib berilmoqda. Hozirgi kunda Xorazm arxeologiyasida yana to'liq ochib o'rganilmagan Xazorasp shahridir. So'ngi tadqiqotlarga ko'ra uning yoshi miloddan avvalgi VII – VI asrlar deb belgilanmoqda. Demak meni hozirgi kunda Xorazmda arxeologiya sohasi shiddat bn rivojlanib bormoqda. Lekin Xorazmda arxeologik tadqiqotlarda yanada chuqurroq o'rganish zamonaviy axborot texnologiyalaridan kengroq foydalanish GPS va boshqalardir. Shuningdek meni qiziqtirgan narsa bu Xazorasp qal'asidir. Chunki devorlarining ko'p qismi saqlanib qolgan va men bu yerda ko'proq tadqiqot olib borishni so'rardim olimlarni hali Xazoraspning ochilmagan qirralari ko'p mening naznimda. Chunki Xazoraspda mening eshitishimcha Avesto zardushtiylikka xos elementlar topilgan deb fikr bildiradilar tadqiqotchilar. Menga shunisi qiziq men shu ishga qo'l ursammikan deb o'ylayabman balkim biron-bir yangilik chiqib qolar. Men Xorazmlik olim tadqiqotchilarga ham shu maslahatli ishni taklif qilgan bo'lardim. Meni shu tomoni qiziqtirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.P.Tolstov. *“Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab”* 1964 – yil
2. Ahmadali Asqarov *“O‘zbek xalqining kelib chiqish tarixi”* 2015 – yil
3. Yahyo G‘ulomov *“Xorazmning sug‘orilish tarixi”* 1959 – yil
4. *Vikipediya* 2017 - yil
5. Итина. М.А *“История из степных племя Хоразмиих экспедится основый итого перепиктивный и средованный”* 1981 - 2
10. В.А.Лившиц *“История Тажикиского народа”*
11. Ваймберг. Б.И *“Шотодукеские племена в древнем Хоразме и археология”* 1981 - 2
6. С. П. Толстов. *“Древние Хорезме”* 1948 – 2
7. E.V.Rtvladze *“O‘zbek davlatchiligi tarixi va boshqaruv shakli”* 2021 – yil
8. Sh.B. Shaydullayev *“O‘zbekiston hududida davlatchilikning paydo bo‘lishi va rivozlanish bosqichlari”* dissertatsiya 2009 – yil
9. *Qadimgi Surxon tarixidan lavhalar ilmiy jurnali “Qadimgi sivilizatsiyalar chorraxasida”* 2018 – yil

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782973>

HOZIRGI KUNDA MAKTAB O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING AHAMIYATI

B.Qorjovov

Terdu Psixologiya yo'nalishi 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Kasbga yo'nalitirish – bu ilmiy asoslangan va o'zini kasbini jamiyat ehtiyojlari sifatida, o'qituvchilar jamoasi bilan psixologlar oldida turli yoshdagi, jinsdagi maktab oquvchilarini kasbga qiziqtirish, mehnat qobiliyatlarini rivojlantirish, ichki imkoniyatlarini ishga solish (o'zini-o'zi namoyon etish) kabi muhim vazifa turadi.

Kalit so'zlar: kasb, yo'nalish, psixologik maslahat, yoshdagi, maktab o'quvchilari, kasbga qiziqtirish, mehnat, qobiliyat.

АННОТАЦИЯ

Профессиональная ориентация научно обоснована и самопрофессиональна. Поскольку потребности общества, педагогов и психологов разные заинтересовать школьников разного возраста и пола профессией, работой развитие способностей, использование внутренних возможностей (самовыражение) – важная задача.

Ключевые слова: профессия, направление, психологическое консультирование, возраст школьников, пол, интерес к профессии, труду, способность.

ANNOTATION

Vocational orientation is science-based and self-vocational as the needs of the society, teachers and psychologists are different to interest schoolchildren of age and gender in profession, work development of abilities, use of internal capabilities (self-expression) is an important task.

Key words: profession, direction, psychological counseling, schoolchildren of age, gender, interest in profession, work ability.

Kasbga yo'naltirish — bu ilmiy asoslangan va o'zini kasbini jamiyat ehtiyojlari sifatida, shuningdek, o'zini qiziqish va qobiliyatlarini hisobga olib, turg'un kasb tanlash uchun katta hayotga kirayotgan yoshlarga yordam beradigan psixologik-pedagogik tizimdir. Yoshlarning kasb tanlashi asosan, o'rta maktabdan boshlanadi, shunga ko'ra, o'qituvchilar jamoasi bilan psixologlar oldida turli yoshdagi, jinsdagi maktab oquvchilarini kasbga qiziqtirish, mehnat qobiliyatlarini rivojlantirish, ichki imkoniyatlarini ishga solish (o'zini-o'zi namoyon etish) kabi muhim vazifa turadi.

Bundan tashqari, psixologlar o'quvchilarning aql-idroki, qobiliyatlarini hamda muayyan kasbga yaroqlilik darajasini aniqlash metodlari, usullari, texnologiyasi, shakllari, mezonlari va tarkibiy qismlarini ishlab chiqishlari, shuningdek, bu sohada ilmiy-tadqiqot ishlari hamda muxum chora-tadbirlar olib borishlari zarur.

O'smirlar va ilk o'spirinlarning kasb tanlashi katta hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan ham shaxsiy, ham ijtimoiy muammo bo'lganligidan bu jarayonda ota-onalar, jamoatchilik va turli kasb vakillari ham faol qatnashishlari kerak, chunki yoshlar ko'p hollarda kattalarning maslahatlari va tavsiyalarini hisobga olgan holda yoki bevosita kasbiy faoliyatlarni kuzatish jarayonlari orqali qat'iy bir fikrga, qarorga kelishlari mumkin.

Shuni ham aytib o'tish o'rinliki, maktab o'quvchilari kasb tanlash borasidagi o'z qarorlarini, ko'pincha, har tomonlama dalillab bera olmaydilar, biroq ularning ko'pchiligi bu masalaga ongli ravishda yondashishga intiladilar. Oquvchilarni kasbga yo'naltirishni yosh bosqichlarida o'quvchilarda quyidagi mazmunga ega bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirishdan asosiy maqsad ularni kasbiy bilimni oshirish va kasb faoliyatiga qiziqishni shakllantirish Bunga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim ya'ni:

1. O'z-o'zini baholay bilish malakalariga o'rgatish.
2. Intellektual va hissiy-irodaviy xislatlarini rivojlantirish.
3. Realistik jihatdan o'z-o'zini baholashni rivojlantirish.

O'rta yoshdagi o'quvchilarni kasbga yo'naltirish
5-7 sinf (o'rta yoshdagi) o'quvchilarini kasbga yo'naltirish mazmuni, ulardagi qiziqish,

layoqat, shaxs sifatida jamiyatda tutgan o‘rni to‘g‘risidagi tushunchalar va kasb tanlash ko‘nikmasini shakllantirish zarurati bilan belgilanadi. Bo‘lg‘usi kasbiy faoliyatlar bu yoshdagi o‘quvchilar uchun hayotdagi o‘z o‘rnini belgilash va tayyorlashda turtki, o‘z shakllanish imkoniyatlarini ochishi va kasb tanlashi uchun zarur bo‘ladi. Bu yoshdagi o‘quvchilarda ijtimoiy- psixologik layoqatlar, o‘zi ulg‘ayotganligida, yangi bir pozitsiyada, o‘ziga e‘tiborida, atrofga va olamga munosabatida shakllanishi kerak 8-9 sinf o‘quvchilarida kasbga yo‘naltirish. 8-9 sinf o‘quvchilarida kasbga yo‘naltirish ishlari mazmuni shaxsning ma‘naviy xislatlari va jamiyat oldidagi burchi, javobgarlik xissini shakllantirish bilan ajralib turadi. Bu esa ulardan mustaqillik, tashabbus bilan chiqish, mustaqil qaror qabul qilish xatti-harakatlari natijasini bilishi va faoliyatini nimaga olib kelishini sezishi bilan belgilanadi.

Jamiyatda ta‘lim tizimini rivojlantirishning strategik yo‘nalishi bu insonning turli sohalarida maqsadli mustaqil faoliyati asosida uning intellekt va axloqiy rivojlanishidir. Jahonning rivojlangan davlatlari qatori mamlakatimizda ham ta‘limdagi islohotlar jarayonida mustaqil ta‘limni rag‘batlantirish muhim yo‘nalish sifatida kelmoqda. Pedagogning kasbiy layoqatligini tarbiyalash fenomenini tadqiq qilish bir qator olimlarning ishlarida o‘z ifodasini topgan. Bu mualliflar kasbiy layoqatlilik — ishonchlilik sifatleri bilan birgalikda o‘qituvchining kasbiy-individual hodisa sifatida pedagogik madaniyatini tavsiflaydi degan fikrni olg‘a surganlar. O‘z navbatida, kasbiy layoqatlilik tushunchasi, V.A.Slastenin ta‘kidlaganidek, pedagogning pedagogik faoliyatini amalga oshirishga nazariy hamda amaliy tayyorligining birligini ifodalaydi va uning kasbiy shakllanganligini tavsiflaydi. Jamiyatdagi bu o‘zgartirishlar bevosita kelajak avlodning barkamol shaxs bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Ta‘lim muassasalarida ta‘lim olayotgan o‘quvchi yoshlarni umumiy o‘rta ta‘limni davom ettirish uchun zarur bo‘lgan savodxonlik, bilim, ko‘nikma va malakalar asosida shakllantirish, ta‘lim oluvchilarga bilim, ko‘nikma va malakalarning zaruriy hajmini berish, ularda mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. E.G‘oziyev, K.Mamedov. *Kasb psixologiyasi*. —T.: O‘zMU, 2003.
2. R.Xudayberdiyev „Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish “ „Surxon-nashr”-2023
3. M. Zemapo, M. Semago. *Bolaning aqliy rivojlanishini baholash nazariyasi va amaliyoti. Maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshi*. — Sankt-Peterburg: Nutq, 2010.
4. L.S. Vygotskiy. *Inson taraqqiyoti psixologiyasi*. — M.: Eksmo nashriyoti, 2005.
5. F. N Gonobolin. “*Psixologiya*.”
6. “*Ma‘rifat*” nashriyoti. — M., 1973-y.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783007>

AJAL BATALYONI

Koraboyev Murodjon

Oriental universiteti katta o'qituvchisi

Soyibjonova Lobar

Oriental universiteti iqtidorli talabasi

Annotatsiya: Yarmuk jangi. Milodiy 636-yil, hijriy 15-yil. Buyuk mujohid Ikrima ibn Abu Jahl o'tmishda qilgan gunohlarini o'z qoni ila yuvmoqqa ahd qildi. U shahidlikni tanladi. Rum imperiyasiga qarshi kurashda misli ko'rilmagan jasoratga yana to'rt yuz kishi qo'shildi. Xo'sh, bu to'rt yuz kishi kimlar edi? Nega ular Ikrimaga ergashdilar? Bu savollarni oydinlashtirish uchun biroz orqaroqqa qaytamiz.

Kalit so'zlar: Yarmuk jangi, 636-yil avgust, Rum imperiyasi, Xiraql, Xolid ibn Valid, Mahan, Ikrima ibn Abu Jahl, Xoris ibn Hishom, Ayosh ibn Abu Robi

Rosululloh sollollohu alayhi vassallam egallashni orzu qilgan Shom yerlari birin-кетин raqiblarini yer tishlatib kelayotgan musulmonlar nishoniga aylandi. Musulmonlar bosib olgan Suriyani qaytarish uchun Vizantiya imperatori Gerakliy I (Hiraql) 140 ming Vizantiyadan, 100 ming armanlardan, jami 240 minglik qo'shin to'plagani bunga sabab bo'ldi. Bu raqamlar turli manbalarda turlicha, masalan, 200 ming, 100 ming... Sababi, har kim o'z qo'shini sonini kamaytirib, raqib tomon lashkarini ko'paytirib aytishi tabiiy hol, albatta. Ammo shunisi aniq-ki, rumliklar musulmon lashkaridan bir necha barobar ko'p bo'lgan. Qo'shin ikkiga bo'lingan, bir qismiga imperatorning ukasi Teodor, bir qismiga esa kuchli qo'mondonligi bilan nom qozongan. Mahan (ba'zi manbalarda Vahan, ba'zi manbalarda Vaan/Bahan) boshchilik qilishardi. Qo'shin tish-tirnog'igacha qurollangan, son jihatdan ustunlik ularga muqarrar g'alabani va'da

qilardi. O'ng qanotni tashkil etgan Grigoriyning 30 minglik piyodadan iborat lashkari zanjirdan foydalandi. Bu zanjirlar ularning og'ishmas jasorati ramzi bo'lib xizmat qilar va ularning joyidan bir qadam ham ortga jilmaslik uchun o'lishga tayyorliklarini ko'rsatib turardi¹

Milodiy 636-yil avgust oyi. Musulmon qo'shini dastlab 34 ming, keyinchalik Yamandan kelib qo'shilgan 6 ming kishilik yordam kuchi bilan jami 40 minglik qo'shin dushmanga qarshi jang uchun tayyorgarlik ko'ra boshladilar. Bu muhtasham qo'shinda buyuk sahobalar, sahoba ayollar ham bor edi, xususan, Abu Sufyon, uning xotini Xind binti Utba, Amr ibn Os, Ikrima ibn Abu Jahl, Zubayr kabilar. Qo'shinga qo'mondonlikni esa Abu Ubayda o'z zimmasiga olgandi. Mashhur sarkarda Xolid ibn Valid qo'shin qo'mondoni bo'lmasa-da, ammo barcha jang taktikalarini, manyovrlarini u ishlab chiqqan. Xatto, jang bo'lib o'tadigan Yarmuk daryosi bo'yidagi tekislikni ham u tanlagan².

Shunday qilib jang boshlandi. Rimliklar mag'lubiyat haqida hayollariga ham keltirishmayotgandi. Musulmonlar esa o'zlaridan bir necha barobar ustun dushmandan faqatgina Yaratgangagina suyanib, jasorat bilan olg'a borishardi. Dastlabki birinchi kun o'zaro yakkama-yakka janglar, bir-birini sinash uchun yengil sinashma janglardan iborat bo'ldi. Ikkinchi kun Rum qo'shini markazni chalg'itib turib o'ng qanotga, Amr ibn Os tomonga zo'r berishdi. Ikkinchi, uchinchi kunlar shiddati aynan o'ng qanotga qaratilgandi. Musulmonlar juda ko'plab talofot ko'rdilar, shu o'rinda Rim qo'shinini ham yaxshigina yo'qotishlarga ro'baro qildilar.

Jangning shiddatli 4-kuni ham boshlanish arafasida. Har ikki tomon ham bugun hal qiluvchi kun ekanini yaxshi anglab turibdilar. Musulmon qo'shinini 3 kundirki hali ham yengilmagani Rum qo'shinini biroz sarosimaga solardi. Nihoyat jang boshlandi. Mahan bugun ham musulmon frontining o'ng tarafiga hujum qilishdan boshladi. Xolidning buyrug'i bilan chap qismdagi ikki korpus o'z frontidagi rimliklarga qarshi

1 A.I. Akram. Xolid Ibn Al-Valid. Yengilmas qo'mondon – T"Yangi asr avlodi" 2022. 574-bet
2 J. Turboniyning "Islom ummatining 100 buyuk shaxsi" kitobida bu fikr Abu Sufyondan chiqqanligi keltiriladi.

hujumga o'tgandi¹. Dastlab bu yaxshi foyda berdi, ammo uzoq vaqtga emas. Rimliklar kuchli o'q yomg'irini yog'dira boshladilar. Minglab mohir kamonchilar tomonidan otilgan otgan o'q shu darajada ko'p edi-ki, xatto ba'zi manbalarda “do'ldak yo'g'ayotgan o'qlar ortidan Quyosh ko'rinmay qolgandi”² deb yoziladi. Musulmonlar juda katta talofot ko'rdilar. Biror kishi yo'q edi-ki, yaralanmagan bo'lsa. Jumladan, 700 janchi bir ko'zidan ayrildi. Bular ichida Abu Sufyon ham bor edi. Ikkinchi ko'zini Yarmuk jangida yo'qotdi³. Shu tariqa qolgan umrini islomga bag'ishlagan shaxs butunlay ko'r bo'lib qoldi. Musulmonlarning boshiga tushgan bu falokat tufayli ushbu jangning to'rtinchi kuni tarixga “Yo'qotilgan ko'zlar kuni” nomi bilan kirdi⁴. Ahvol og'ir, vaziyat jiddiy. Nimadir qilish kerak. Bugun hal qiluvchi kun. Ammo musulmon qo'shiniga sezilarli darajada kuchli zarar yetgan, nimadir qila oladigan vaziyatda emas edilar. Shunday vaziyatda maydonga Ikrima ibn Abu Jahl chiqdi. U har qanday inson hayotida bo'ladigan ikki tanlovdan birini qabul qildi. U din yo'lida shahid ketishga ahd qildi. Qilichining qinini shartta ikki bo'lib tashlagan Ikrima o'z quroldosh birodarlariga shunday xitob qildi: “Xoy musulmonlar! Kim shahid ketishga qasam ichadi?” Uning bu chaqirig'iga to'rt yuz kishi “labbay” deb javob berdi. Musulmonlar go'yo musobaqalashganday birin-ketin Ikrimaga qo'shilishdi. Xolid amakivachchasini muqarrar o'limdan qaytarmoqchi bo'ldi, ammo Ikrima ko'nmadi. U Xolidga javoban: “O'z holimga qo'y meni, ey Xolid! Sen ko'pdan buyon Rosululloh sollalohu alayhi vassallamning sahobasi bo'lib kelgansan. Men esa otam bilan birga uning ashaddiy dushmani sanalganman. O'tmishdagi gunohimni yuvishga imkon ber⁵. Shunday qilib o'lishga qasam ichgan bu guruh “Ajal batalyoni” nomini oldi va komandiri Ikrima bn Abu Jahl boshchiligidagi jangchilar shonli tarixda qahramonlar sifatida qolishdi.

Ikrima jangga kirar ekan, qalbida zarracha g'animdan qo'rquv hissi yo'q edi. Uning butun qalbini birodarlariga yordam berish, islomga yordam berib gunohlarini

1 A.I.Akram. Xolid Ibn Al-Valid. Yengilmas qo'mondon. – T.: Yangi asr avlodi. 2022. 600-bet

2 Voqidiy: 146-148-b

3 J. at-Turboniy. islom ummatining 100 buyuk shaxsi. – Istanbul. 2020. 231-bet

4 A.I.Akram. Xolid Ibn Al-Valid. Yengilmas qo'mondon. – T.: Yangi asr avlodi. 2022. 602-bet

5 “Isharatu alat-toriq” 1-39.

yuvish ilinji qoplab olgandi. Ikrima nafaqat frontning o'z hududidagi rimliklarni qaytardi, balki uning qanotiga bostirib kirgan rimliklarga yaxshigina zarba ham berdi. 1. Qurshov halqasini yorib tashlash uchun dushman markazi tomon otili. Rimlik qo'mondonning buyrug'iga binoan barcha kamonchilar Ikrima ibn Abu Jahl va uning o'lim guruhi tomon o'q yog'dira boshladilar. Kamon o'qlaridan jon bergan Ikrimaning oti yerga yiqildi. Ikrima uning tagidan chiqib yana dushmanga otili. Juda qattiq yaralangan Ikrima jangdan to'xtamay, olg'a boraverdi. Uning bu mardonavor jasoratini ko'rgan guruhi unga ergashdi. Ikrima to dushman uni boshqa qurol ko'tara olmaydigan darajaga olib kelgunga qadar jang qildi. Batalyon jangchilarining muqarrar o'lim tomon otilganidan rimliklar hayratga tushishdi. Oz fursatda Ajal batalyoni rimliklarni ortga tisarilishga va chekinishga majbur qildilar. Shu tariqa batalyonningqahramon jangchilar musulmon qo'shinini qurshov halqasidan chiqarib yuborishga muvaffaq bo'ldi².

O'z vazifasini a'lo darajada bajargan batalyon komandiri Ikrima chalajon holatda yerga yiqildi. Uning tanasi safdoshlari orasida qolib ketdi. Jang tugagach Xolid jonajon amakivachchasi Ikrimani qidirtirdi. Uning tanasi og'ir yaralangan Xoris ibn Hishom va Ayosh ibn Abu Robinig orasida yotardi. Uchchalasi ham hali tirik, ammo juda og'ir ahvolda qonga belanib yotardilar. Xoris ibn Hishom suv so'radi, lekin Ikrimaning holatini ko'rib, "Birinchi suvni Ikrimaga beringlar. U mendan ko'ra muhtojroq" dedi. Ikrima suvni ichmoqchi edi, Ayoshning ahvolini ko'rib u ham suvdan bosh tortdi. "Ayosh ichmaguncha bir qultum ham suv ichmayman" deb turib oldi. Suvni Ayoshga tutishganda "Suvni birinchi so'ragan odam ichsin" deya qaytardi. Suvni Xorisga olib borganlar ne ko'z bilan ko'rishsinkim, Xorisning joni uzilib bo'lgan edi. Shoshi b suvni Ikrimaga olib o'tdilar, ammo u ham omonatini topshirgan edi. Oxirgi umid bilan Ayoshga tutdilar, u ham vafot etgandi...

Ajal batalyonidagi ont ichganlarning deyarli hammasi vafot etdi, juda oz qismi og'ir yaralanib, tirik qolgandi. Vafot etganlar orasida Ikrimaning o'g'li Amr ham bor edi. U ham omonatini Egasiga shu jangda topshirdi.

1 A.I.Akram. Xolid Ibn Al-Valid. Yengilmas qo'mondon. – T.: Yangi asr avlodi. 2022. 603-bet

2 J.at-Turboniy. Islom ummatining 100 buyuk shaxsi. – Istanbul. 2020. 227-bet

Jangning beshinchi kuni rimliklar sulh taklif qilib elchi jo‘natishdi. Ammo Xolid ibn Valid bunga rozi bo‘lmadi. U rimiklarning ancha holdan toyganini bildi va endi hujumga o‘tishga buyruq berdi. Musulmonlar safida sog‘ jangchining o‘zi qolmagandi, rimliklar ham kattagina yo‘qotishlar ko‘rgandi. Ikkala taraf ham bazo‘r oyoqda turardi. Shunday bo‘lsa-da, musulmonlar qarshi hujumga o‘tishdi. Bugungi kun rimliklarni chekinishi va o‘limi bilan kechdi. Oltinchi kun rimliklar qocha boshlashdi. Biroq Xolid ibn Valid ularni yo‘lini avvaldan to‘sib qo‘ygandi. Tor darada qolib ketgan rimliklar endi burchakka tiqilib qolgandi. Na bir qochish yo‘li bor, na bir najot. Shu tariqa oltinchi kuni musulmonlar rimliklar qo‘shinini tor-mor keltirdilar. Buyuk jang yakunlandi.

Bu g‘alabada Ajal batalyonining hissasi katta, albatta. Ular oxirgi vaziyatda qahramonlik ko‘rsatib, jang natijasini o‘zlari tomonga o‘zgartira oldilar. Misli ko‘rilmagan jasorat bilan dushman qo‘shinini kunpayakun qildilar. Yuzlab rimliklarni qilichdan o‘tkazib, qo‘shinning qolgan qismi yuragiga qo‘rquv soldilar. Mardlarcha qilgan ishlari quroldoshlarini o‘limdan asrab qoldi. Oz sonli qo‘shin bilan juda katta qo‘shinni mag‘lubiyatga uchratishga sabab bo‘ldilar. Bu jang yo‘lida o‘lgan minglab safdoshlari bekorga jon bermaganliklarini isbotladilar. Va yurtdoshlari qalbida, insonlar qalbida mangu jasorat ramzi bo‘lib qoldilar!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *J. at-Turboniy. Islom ummatining yuz buyuk shaxsi. – Istanbul.: “FURKAN NESHRIYAT” 2020.*
2. *A.I. Akram. Xolid ibn al-Valid. Yengilmas qo‘mondon. – T.: Yangi asr avlodi. 2022.*
3. *Fatkh.uz*

TABLE OF CONTENTS

| Sr. No. | Paper/ Author |
|---------|--|
| 1 | |
| | Parmankulova, D. R., & Ergasheva, N. D. (2024). PROBLEM AND THEMATIC CONTENT OF O.WILDE'S NOVEL "THE PORTRAIT OF DORIAN GRAY" AND ITS FIGURATIVE SYSTEM. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 4–11. https://doi.org/10.5281/zenodo.10776833 |
| 2 | |
| | Abdurazzaqov, O. A. (2024). BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA TARBIYA FANI O'QITISH METODLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'RNI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 12–17. https://doi.org/10.5281/zenodo.10776968 |
| 3 | |
| | Mirsoatova, S. T., & Isomiddinov, M. (2024). FARG'ONA VODIYSI TOSH DAVRI ARXELOGIYASI TARIXSHUNOSLIGI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 18–24. https://doi.org/10.5281/zenodo.10782352 |
| 4 | |
| | Джавлиева, Г. Р., & Туракулова, Р. О. кизи . (2024). ИСТОРИЯ НАШЕЙ НАЦИИ – НАСТОЯЩАЯ ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 25–33. https://doi.org/10.5281/zenodo.10782381 |
| 5 | |
| | Иброхимова, Н. А. (2024). ГРАММАТИЧЕСКИЙ ПОДХОД КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 34–39. https://doi.org/10.5281/zenodo.10782471 |
| 6 | |
| | Azimova, I. X. qizi . (2024). O'RTA OSIYO ENEOLIT DAVRI YODGORLIKLARINING O'RGANILISHIGA DOIR FIKR MULOHAZALAR. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 40–45. https://doi.org/10.5281/zenodo.10782494 |

7

Акбарова, М. Ф. кизи . (2024). ЭКОНОМИКА БУДУЩЕГО: КАК ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЯЮТ ПРАВИЛА ИГРЫ. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 46–50. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782516>

8

Zakirova, S. A., & Yunusova, M. A. (2024). MALAYZIYA IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH YO'LLARI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 51–57. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782665>

9

Abdullayeva, R. E. qizi ., & Jumayeva, G. Ò. (2024). O'SMIRLARDA YOLG'IZLIK HISSINING SHAKLLANISHI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 58–61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782715>

10

Teshaboyev, A. Y. (2024). UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA KORREKSION TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 62–68. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782724>

11

Abdullayeva, L., & Kayumova, G. N. (2024). PERCEPTION AND ITS PATHOLOGIES. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 69–72. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782746>

12

Karayeva, Y. X. (2024). EGOISTIK XULQ-ATVORNING MOTIVATSION ASOSLARI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 73–77. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782785>

13

Madrimov, O. J. o'g'li . (2024). QADIMGI XORAZMDA SHAHARSOZLIKNING PAYDO BO'LISHI, O'RGANILISHI VA REKONSTRUKSIYASI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 78–82. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782898>

14

Qorjovov, B. (2024). HOZIRGI KUNDA MAKTAB O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING AHAMIYATI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 83–86. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10782973>

15

Koraboyev, M., & Soyibjonova, L. (2024). AJAL BATALYONI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(1), 87–91. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783007>